

השיבה המאה-וארבעים-וארבע של הכנסת השביעית

יום רביעי, כ"ג טבת תשל"א (20 ינואר 1971)

ירושלים, הכנסת, שעה 11.00

א. מסמכים שהונחו על שולחן הכנסת

לקריאה ראשונה, מטעם הממשלה: חוק לשכת עורכי-הדין (תיקון מס' 7), תשל"א-1971.

כן הונחה החלטת ועדת הכנסת מיום כ"ב בטבת תשל"א (19 בינואר 1971) בדבר תיקון בסדרי דיון בתקציב השנתי, בפעולות המשרדים ובמדיניותם.

היו"ר מ. ביבי: אני מתכבד לפתוח את ישיבת הכנסת. ראשונה נשמע הודעה על המסמכים שהונחו על שולחן הכנסת.

מזכיר הכנסת ח. ליאור: ברשות היושב-ראש, הנני מתכבד להודיע כי הונח היום על שולחן הכנסת:

ב. הצעות לסדר-היום

1. החדרת שפכי גוש דן למאגר המים התת-קרקעי של ישובי גן-רווה

בסימן טוב ובלי בעיות. אנחנו כל כך קונסרבטיביים עד שאוכל להגיד בבטחון, כי בגבול המרחקים הקיימים אנחנו לא מצפים לשום מטרדים סניטריים, אחרת לא היינו ממליצים לבנות את המפעל.

ומה קרה במציאות? — כחודש לאחר ההפעלה — והפעלה זו נעשתה רק לגבי 5% מן המפעל המותוכנן — פרצו מטרדי ריחות קשים ביותר, אשר הפכו את חיי אנשי הישובים סביב המפעל לבלתי-נסבלים. הריחות הגיעו למרחק 8 ק"מ.

כל מאמצי המפעילים להפסיק או להחליש את הריחות עלו בתוהו. עשרות טונות של כימיקלים לא הועילו, עד שהיה צורך להפסיק את הזרמת השפכים בכלל. מספר שבועות אחר הפסקת ההזרמה חדלו המטרדים.

טענות בעלי המפעל, כי מפעל דומה לזה הקיים במלבורן, אוסטרליה, פועל בהצלחה, הוכחו כבלתי-מדויקות.

התברואן הראשי של משרד הבריאות, ד"ר שלף, אשר סייד באוסטרליה ובמקומות אחרים, מצא כי הוחלט לבטל את השיטה האנארובית בכלל, והחלטה כזו קיבל גם משרד הבריאות בארץ.

בסיס התיכנון לחמש שנים נשטט לאחר הפעלה שנמשכה חודש ימים ושבה נכלל רק חלק זעיר מהמותוכנן.

על כל זה התריעו התושבים והסתמכו על דעות מומחים רבים ושונים מהארץ ומחוץ-לארץ. לא אלאה אתכם בקריאת תווית-הדעת האלה.

לאחר הפסקת ההזרמה והכנסת שינויים גדולים, שעלו בכסף רב, הוחל בהזרמה ובהפעלה על פי שיטה שונה.

לדברי המפעילים יתרונה של השיטה החדשה הזאת הוא בכך שהיא מונעת מטרדי ריחות, וחסרונותיה — שהיא יותר יקרה וצורכת שטחי קרקע גדולים ביותר.

כתוצאה מהפעלה נוצרו אגמים פראיים ובלתי-מתוכננים מחוץ לשטחי המפעל.

ביצות אלו מהוות מקורות זיהום ומקום ריבוי ליתושים ומקור סכנות למתקרבים אליהן.

היו"ר מ. ביבי: הכנסת תעבור לסעיף ז' בסדר-היום: הצעות לסדר-היום. ראשונה, הצעה לסדר-היום של חברי-הכנסת פיינרמן: החדרת שפכי גוש דן למאגר המים התת-קרקעי של ישובי גן-רווה. רשות הדיבור לחברי-הכנסת פיינרמן.

עוזי פיינרמן (המערך, עבודה-מפ"ם): אדוני היושב-ראש, כנסת נכבדה. זה כשנה שמפעל הביוב לריכוזם והשבתם של מי דן פועל בחלקו הראשון, דהיינו מקבל שפכי ביוב גלמיים ומטפל בהם באגני החימצון.

קדמו להפעלתו שנות תיכנון, מאבקים ציבוריים ויזכורים קשים בין המומחים הרבים, בעיקר בין המבצעים לבין הנוגעים בדבר, שהם תושבי האזור, תושבי המועצה האזורית גן-רווה וראשון-לציון. הם גילו ערנות אורחית למופת בטיפול בנושא ובהגנה על זכויותיהם הלגיטימיות.

מתכנני המפעל הבטיחו בכתב, בחוברות תיכנון עבות, וגם אמרו לפני ועדות שונות, כי המפעל לא יזיק ולא יפגע; הוא לא יזהם את האוויר, ויהיה בו מיכשור אוטומטי אשר יתריע בעוד מועד על סכנות צפויות לאוויר ולמים, וזאת לפני שחושי האדם יוכלו להבחין במטרד איזה שהוא. כמו כן הבטיחו שלעולם לא יורגשו ריחות רעים במרחק העולה על 1.5 ק"מ מן המפעל, ושגם מרחק זה הוא בטווח בטחון כפול ומכופל.

מר יונר, מנהל תה"ל, אמר בוועדת הפנים של הכנסת ביום 18 בספטמבר 1968...

היו"ר מ. ביבי: אין נוהגים לצטט במליאה דברים שנאמרו בוועדות.

חיים לנדאו (גח"ל): הדברים פורסמו בעתונות.

עוזי פיינרמן (המערך, עבודה-מפ"ם): אם כך אציין מה הוא אמר בכמה הזדמנויות אחרות. אינני אחראי לדיוק מילולי של הדברים, אולם אני אחראי בהחלט לתכנם. הוא אמר: מה שאנחנו עושים בשלב ראשון זה פי שלושה יותר קונסרבטיבי ממה שאנו מציעים בתכנית; כל זאת כדי להתחיל את התכנית

לפי מסקנות ועדת התיכנון, חוברת 4, מיום 23 במארס 1967 — "עד פי שלושה מהמותר".

מובן שהמהילה במי תהום תוריד בהרבה ריכוז זה; אך מכיוון שמי הישובים שלנו מכילים היום גיטריים על גבול המותר, ולפעמים ואפילו קצת יותר מזה — הרי כל תוספת, ואפילו הקטנה ביותר, עלולה לפסול את המים לשימוש מיד. על כך אין עוררים, ובעיה זו מטרידה את משרד הבריאות זה כמה שנים.

ושוב אני נזקק לנציבות המים. במסמך שלה הנקרא חוברת 3 ואשר הועבר לוועדת התיכנון ב-14 בפברואר 1967 נאמר: "לאור כל האמור לעיל אין מנוס מהמסקנה שבמידה ורוצים להשיב את שפכי גוש דן חייבים תחילה להעבירם דרך תהליך של דיטריפיקציה, ומיד עם תחילת ההשבה".

ואני שואל האם דבר זה נעשה, ומתי נעשה? זה כשנה ששפכים גלמיים ושפכים אחרים מחלחלים למי התהום ללא שליטת הניטריטים על-ידי דיטריפיקציה. יתירה מזו: יש מומחים הסבורים כי עלול להיגרם לאקוויפר בכלל נזק שלא יהיה ניתן לתיקון.

ואביא כמה הערות של נציבות המים מתוך אותה חוברת 3: "אם נניח שמדינת ישראל אינה יכולה להרשות לעצמה לחסל את אקוויפר החול בדרום הארץ, או חלקים ניכרים ממנו, כמקור אספקה למי שתייה ובגלל מבנה מערכות האספקה כמקור מים בכלל — הרי לא ניתן יהיה להחזיר כמויות שפכים כאלה שלא ניתן יהיה למהול לאחר מכן.

יתר על כן, הדעה שהושמעה — שאם יתברר שאין אפשרות למהול תופסק ההחדרה — אינה עומדת בפני הביקורת. כי אז אנחנו עלולים להישאר עם אקוויפר סתום שאי-אפשר להשתמש בו ואי-אפשר להשתמש במים המצויים בתוכו".

אלה הם דברים חמורים מאוד, אשר גם השירות הגיאולוגי שותף להם. המחסור במים שאיכותם גבוהה גדל והולך, ואין תיכנון מהילה ברור המצביע על מקורות מים אחרים למהילה ועל הכמויות הדרושות לכך.

ולבסוף, שפכי התעשייה. כל הוועדות שעסקו בעניין סילוקם והשבתם של שפכי גוש דן קבעו באורח חד-משמעי, כי "יש למנוע כניסת שפכי תעשייה למי הביוב המושבים, בגלל היותם רעילים לחי ולצומח". ככל הידוע לי לא נעשה דבר בעניין.

האזור השכן למפעל הוא בעיקרו אזור הדרים המו-שקים במים המכילים כ-80 מ"ג כלור לליטר. בכל מקרה של זיהום המים ייגרם נזק להדרים; ואם יוחלפו מים אלה במי המוביל הארצי המכילים 250 מ"ג כלור לליטר, ייגרם נזק רב ליבולים. זאת בהסתמך על נתוני שירות השדה מאוקטובר 1969 לגבי חקר השפעת מליחות על הדרים.

באזור ג'ירווה יש גידולים רגישים יותר למליחות, כגון אבוקדו וגידולים אחרים.

מכאן לבעיית מחיר המים המושבים. לבעיה זו יש גם אספקט כלכלי. שלא מרצון ודאי עוסקים בהשבת מי שפכים לשימוש חוזר לצרכי השקיה או לצרכי החדרה למי התהום. הבעיה היא בעיקר כלכלית. אבל אני חושב שגם מחיר המים המושבים, שלפי נתוני התיכנון המקורי חושב ל-14 אגורות לליטר, הוא חסר כל בסיס מציאותי כיום. נוספו כל כך הרבה השקעות בלתי-צפויות עד שהן

תוך השנה נעלמו על-ידי חילחול כ-6 מיליון מ"ק מים מתוך 6.5 מיליון שהוכנסו למפעל — רובם מים טהורים, שהובאו למניעת ריחות ולהרוויית התשתית, לפי נתוני חברת "מקורות".

כתוצאה מברירת מים אלה, אשר בחלקם היו שפכים בלתי-מטוהרים, חודרים שפכים ומוזהמים את מי התהום של האזור.

כל זה קרה תוך שנה מיום הפעלת המפעל. באותה תקופה הוכנס למפעל רק חצי משפכי חולון ובת-ים.

והנה לאחרונה אושרה על-ידי המוסדות תכנית-השבה לשלב א', והיא כוללת עד 15 מיליון מ"ק שפכים מטופלים.

הסכנות הצפויות: שפכים מטופלים המוחדרים לקר-קע מכילים עדיין כימיקלים שונים ורעלים רבים משפכי תעשייה ומקורות ביתיים; כמו כן הם מכילים גורמי מחלות. חלקים ניכרים מהכימיקלים יגיעו למי תהום ויוזהמו אותם. יש רעלים מסוכנים מאוד גם אם הם מצויים בכמויות זעירות ביותר.

ב-14 בפברואר 1967 התריעה נציבות המים, בחוב-רת מס' 3, כי קיימת סכנה לזיהום מי התהום. תקלה זו אינה ניתנת לתיקון, ועוד אקרא באזנוכם בהמשך דברי את חוות-הדעת של הנציבות.

באודות שתייה לתושבי האזור נמצאות במרחק 1.5 ק"מ מהמפעל, ואיש אינו יודע ולא ידע מתי ואיך יגיעו רעלים לבאר שתיה. יש חשש כי רק לאחר הרעלה יוודע הדבר.

מונחת לפני חוות-הדעת שביקשו אנשי האזור מאוני-ברסיטת קנזס, מן המעבדה למחקר בריאות סביבתית. לא אקרא את כל חוות-הדעת אשר נכתבה על-ידי פרופסור מקיני, פרופסור להנדסה אורחית באוניברסיטה זאת. אסתפק בקטע קצרצר: "המינרלים בתוך מי הביוב אינם יכולים להישמד בתהליך ההחדרה והם יתגברו בריכוזם עם כל החדרה נוספת". חברי הכנסת, אם לגבי תהליכים על פני האדמה נתגלו טעויות קשות, הרי לגבי תהליכים תת-קרקעיים, שאין לאיש שליטה עליהם וגם הידע המצוי אודותיהם היום בידו הוא — אם נתבטא באגדר-סטטיסטית — לא מדויק, גדולה הסכנה פי כמה וכמה. אין הרבה דוגמאות בעולם, עד כמה שידוע לי, למפעל-השבה דומה.

מי השפכים עשירי הניטריטים ייתוספו למי האזור שהם כבר היום על גבול הסכנה מבחינת תחולת הניטר-טים, והם עלולים, חלילה, להוציא את מי האזור מכלל שימוש.

באוקטובר 1965 קבעה ועדה מייעצת של משרד הבריאות, אשר דנה בנושא ההחדרה, כי השיטות המקו-בלות של טיפול בשפכים יכולות להקטין את ריכוז הנוי-רוסים מ-98% ל-50%. אין נתונים על מידת השמדת הווירוסים באגני הזיכור, אך הוועדה מניחה שזמן ההש-היה הגדול יהיה לתועלת.

זו הוכחה נוספת לסכנות הגדולות הכרוכות בהחדרת שפכים לסביבה שהיא כה קרובה גם לישובים שחיים בהם בני-אדם וגם למקורות המים של האזור.

מכאן אני עובר לחוות-הדעת שהזכרתי קודם: חוות-הדעת של נציבות המים וועדת התיכנון. אמור שם ביחס לניטריטים: "השפכים יתרמו כמויות גדולות של ניטריטים.

ע"החקלאות ח. גבתי:

אדוני היושב-ראש, כנסת נכבדה. עניין סילוק השפ-
כים של גוש דן העסיק כבר את הכנסת לא מעט עד
עכשיו. ועדת הפנים של הכנסת עסקה בזה. אם נלך
לפי ההצעה של חבר-הכנסת פיינרמן, שממליץ למדוד
שבע פעמים — נדמה לי, שאת העניין הזה מדדו לא
שבע פעמים אלא שבעים ושבע פעמים. אינני מכיר
אף פרויקט אחד הקשור בענייני מים, שנבדק וגבדק
שוב ושוב על-ידי ועדות שונות, כמו הפרויקט הזה.
נכון שבראשית הביצוע היתה תקלה, שנבעה מכך שהת-
חילו להזרים את מי השפכים באמצע החורף. בינתיים
הוגברו גם היתרונות של השיטה האחרת לעומת השיטה
האנארבית שלפיה התחילו להזרים את השפכים. היום
אני יכול להגיד שהמערכת הזאת פועלת בסדר גמור.
אין ריחות, אין מטרידים ואין תלונות.

לשאלות שהתעוררו בקשר עם חילחול המים המוכי-
נסים לאגנים ומה שנוצר מסביב לזה: עלינו לדעת
שלשם הקמת אגני החימצון נבחר אזור חולות אשר
מתחתיו, בעומק כ-8 מטר, קיימת שכבת חרסית. תפקיד
שכבת החרסית — לעצור את מרבית המים המחלחלים
מהאגנים ולמנוע את חדירתם לאקוויפר מי התהום
האזורי על-ידי יצירת שכבת מים שעונה.

היאטמות קרקעית החול של האגנים על-ידי מוצרי
הפירוק של החומר האורגני היא תהליך הנמשך זמן
רב, לרוב למעלה משנה. לכן מובן שבתקופה הראשונה
להפעלת האגנים קיים חילחול ניכר דרך החול.

מהקמת המפעל ועד היום הוזרמו אל האגנים כ-3.5
מיליון מטרים מעוקבים של שפכים. כדי לזרז את מילוי
האגנים — הדבר היה נחוץ בשביל תהליך הטיהור ולא
לצורך מיהול — הוזרמו כמויות מים נוספות: כ-2.9
מיליון מטרים מעוקבים מים נשאבו מקידוח סמוך ועוד
כ-1.5 מיליון מטרים מעוקבים הוזרמו מן המוביל הארצי.
מים מן המוביל הארצי מוחדרים בשכבות החול לאורך
כל רצועת החוף הדרומי לצרכי אגירה. אין ההחדרה
באזור ראשון-לציון שונה מן ההחדרה באזורים אחרים.
בסך-הכל הוזרמו עד היום לאגנים כ-8 מיליון מ"ק
שפכים ומים, ומהם נאגרו באגנים כ-600 אלף מ"ק.

חלק-הארי של המים שהחילו נערם מעל שכבת
החרסית בנפח החול שבין החרסית לבין קרקעית האגנים.
מים אלה אינם מגיעים לאקוויפר שממנו שואבים מים
להספקה. החלק הנותר של המים המחלחל לאקוויפר
האזורי בא מהאגנים המזרחיים יותר הנמצאים על שפת
החרסית, ובהם נמצאים קולחים אשר עברו כבר את
רוב שלבי הטיהור ושכמות החומרים המזהמים בהם היא
קטנה. לאחר מיהול בנפח הגדול של מי התהום שמתחת
לאגנים אין לחמרים אלה כמעט כל השפעה. בהתאם
לחישובים יסודיים שנערכו בנושא ועל פי לימוד הבעיה
על מודלים שונים, גם מים מהולים אלה לא יגיעו אף
פעם לקידוחים הפרטיים הקיימים. חלקם נשאב, כאמור,
באמצעות קידוח קיים חזרה לאגנים, וחלקם — לאחר
שהייה ממושכת בקרקע — יישאב דרך קידוחי ההפקה של
מפעל ההשבה אשר ימוקמו ממזרח לאגנים.

בין האגנים ובכל האזור אשר מסביבם פרושה
רשת של קידוחי תצפית ובהם נערך מעקב רצוף אחר
מפלס המים ואיכותם. יש לציון שלמרות העלייה הניכרת
במפלס מי התהום שמתחת לאגנים לא הסתמנה עלייה
במליחות המים בשום קידוח תצפית.

מעברות כלל את חישובי הכדאיות. דומני שיש היום
עניין ציבורי בבדיקת החישובים מחדש על-ידי כלכלנים.
על פי כל הידוע לנו בדבר השקעות נוספות שלא הובאו
בחשבון אוכל לומר כי המים המושבים יהיו יקרים
מאוד, ואפילו ייתכן שמים מותפלים יעמדו בתחרות
אתם. זאת אני אומר בגלל ההוצאות וההשקעות הנוספות
הדרושות והן: צינור מוצא לים, שינויים רבים באגנים,
עבודות עפר ובטון עקב שינוי השיטות, השקעות בשטחי
האגנים הגדולים פי שניים או שלוש מהמתוכנן, איבוד
מים רבים עקב חילחול לכיוון הים ולמי התהום, הורמת
מים טהורים רבים.

אמרתי קודם, ואני חוזר ואומר גם עכשיו, כי זו
בעיה לא-פשוטה בארץ כשלנו, שבה אנחנו דולים את
טיפות המים האחרונות לשימוש חקלאי ותעשייתי. כל
דרך להעשרת מאון המים שלנו, או להעשרת קופת
המים שלנו, היא דרך חיובית לבחון אותה באורח
קונסטרוקטיבי. אבל דומני שהנטייה לדבוק בתכנית
השבת השפכים מוכיחה על דבקות דחי-משמעות. אם
הסכנות הכרוכות בהחזרת מי השפכים הן כל כך גדולות,
ואם הבלתי-ידוע ביחס לכל מה שעלול להתרחש כתוצאה
מן ההחדרה הוא כל כך רב — הרי זה מחייב, לדעתי,
בדיקה נוספת, לפי המאמר העממי: שבע פעמים למדוד
לפני שגוזרים פעם אחת.

אני יודע שהיו גם הצעות אלטרנטיביות אחרות.
היתה הצעת שמחה בלס, אחד מהגדולים והידועים
שבמחכני המים בישראל, שהיתה בעיקרה להקים מכון
לטיהור מכוני ולהזרים דרומה המים המטוהרים לצרכי
השקיה, ללא ההחדרה למי התהום. אני יודע שיש גם
הצעות להקים את המפעל בין יבנה לאשקלון בחולות,
רחוק מיושבים. אני יודע שיש הצעות לטיהור ראשוני
במיתקנים מכניים בתחומי ערי גוש דן, ולהזרמת המים
לנב לשם ההחדרה באזור צחיח, וכן לטיהור נוסף ולהשי-
קיה בצורות אחרות.

גם המתכננים מודעים כיום כי אגני החימצון לא
יפתרו את בעיות תל-אביב רבתי ויש לתכנן מכוני טיהור
מכניים. לדברי המתכננים אפשר להקים את המכונים
גם בקרבת יושבים.

לאור כל האמור עד כה נראה לי שנכון יהיה לחזור
ולבדוק את העניין מחדש ולהקשיב ביתר שימת-לב
לטענותיהם ולפחדיהם של מתיישי האזור. כן יש לבחון
את דעותיהם של המומחים השונים הגרים באזור זה
והמתנגדים להחדרת מי שפכים לתוך מי התהום. אגב,
מאגר זה הוא אחד המאגרים המעטים והיחידים המצויים
אצלנו בשטח שבין חדרה לגדרה, שיש להם תכולה
כזאת של מים מתוקים ושל כלורידים.

אני מציע לכנסת להעביר את העניין לדיון נוסף
בוועדה, לפני שתקבענה עובדות שאנחנו עלולים להצטער
עליהן.

יצחק גולן (המפלגה הליברלית העצמאית):
המציע צריך להציע דיון בכנסת.

עוזי פיינרמן (המערך, עבודה-מפ"ם):
תיסלול לי בורות הנובעת מטירונות בכנסת. אני
מציע לדון על הנושא בכנסת.

הי"ר מ. ביבי:
רשות הדיבור לשך החקלאות, לתשובה.

התכנית, ואפשר יהיה בכל שלב ושלב לבדוק מחדש האם ההנחות שהונחו ביסוד התכנית הזאת מתאמות או לא. על כן נתקבלה החלטה לא לעבור על הכמות של 15 מיליון קוב במים. הדבר יימשך שנה-שנתיים, ותוך התקופה הזאת, וגם אחריה, ייבדק הכל מחדש ויראו אם המפעל עובד בסדר או אינו עובד בסדר.

בארץ שלנו, הענייה במים, אין אנו יכולים לוותר בלב קל על השימוש במי הקולחים, אשר במשך הזמן יגיעו למאות מיליונים קובים. מעניין כי בארצות שאין בהן בעיה של מחסור במים מגיעים עכשיו למסקנה, שהדרך הטובה ביותר לסילוק מי השפכים היא להחדירם לקרקע ולהשתמש בהם שנית. זאת משום שבמשך כמה עשרות שנים הספיקו לזהם את הנהרות ואת האגמים הגדולים שבארצות אלה, ורואים עכשיו את השיטה הזאת, שאנחנו הולכים בה, כדרך הטובה ביותר לסילוק מי השפכים.

אני סבור שעם כל ההגבלות שהטילו על המתכננים ועם הקצב האיטי בביצוע המפעל הזה אין כל יסוד לחששות שבלב המתיישבים. אני רוצה להוסיף עוד משהו: העניין נדון במועצת המים, ומועצת המים החליטה לאשר את התכנית להשבת מים בגבול 15 מיליון קוב. עם זאת החליטה המועצה, שאם יתברר בכל זאת שיש השפעה לרעה על המים הקיימים בבארות החקלאיים בסביבה הזאת, אם תעלה המליחות או יקרה דבר מה אשר יכביד על השימוש במים אלה או לא יאפשר אותו — בעיקר בנוגע להדריש, שהם חלק העיקרי שבו משתמשים במים אלה — הרי ידאגו לספק לאזור הזה מים במקורות אחרים המתאימים מטבעם להשקית הדירים.

אחרי שכל זה הובטח מפי כל הצדדים, אינני סבור שיש מקום לבדוק היום מחדש את כל התכנית, כי אם יש להמשיך ולגמור את השלב הראשון הנמצא כבר בביצוע. יש ועדת מעקב, ובשבוע עיניים היא עוקבת אחרי כל המתרחש. אם תוך כדי הביצוע יתברר שיש צורך להכניס שינויים בתכנית, בוודאי ייעשה הדבר.

היות ועניין זה רגיש, ואני יודע שבציבור מתהלכות דעות שונות על כך, אני מציע להעביר את הנושא לדיון בוועדת הפנים של הכנסת.

היו"ר מ. ביבי:

האם חברי הכנסת פיינרמן מסכים להצעה?

עוזי פיינרמן (המערך, עבודה-מפ"ם):
כן.

היו"ר מ. ביבי:

לפנינו הצעה אחת: להעביר את הנושא לדיון בוועדה. אני ממליץ את ההצעה להצבעה.

הצבעה

ההצעה להעביר את הנושא לדיון בוועדת הפנים נתקבלה.

2. היחס להתנחלות בפיתחת רפח

חיים לנדאו (גח"ל):

אדוני היושב-ראש. לא פעם אנו תוהים על התנהגות פוכות בקשר עם רעיון ההתנחלות בארץ ישראל. נזכור ונתבונן: מלחמת 1948 באה בעקבותיה של החלטת

ראוי לציין כאן שהשפכים של חולון ובתי-ים, המזוהים כיום לאגני החימצון של מפעל השבת מי דן, חילחלו עד כה למי התהום מהאגנים הבלתי-מוסדרים שהיו להם. כיום מחלחלים עדיון למי התהום שפכי הערים ראשון-לציון, רחובות ועוד, ללא כל טיהור.

אנחנו צריכים להבדיל בין שני חלקים של המפעל: החלק האחד, סילוק מי השפכים, עובד בסדר גמור. הוחלט עליו לפני שנה בקירוב. אין שום תלונות בנוגע אליו. החלק השני הוא השבת מי השפכים. לגבי השבת מי השפכים נתגלו חששות מצד המתיישבים באזור ראשון-לציון: האם הם ישפיעו על הבארות הקיימות. כפי שהסברתי חילחול המים האלה לא ישפיע על האקוויפר הזה. לדעת כל אנשי המקצוע שטיפלו בזה, גם אנשי המים וגם אנשי משרד הבריאות — ואנשי משרד הבריאות אינם מקילים על חיי המתכננים, הם מחמירים מאוד, הרי במתכונת שהוחלט עליה — עד 15 מיליון מ"ק, ולכן נגיע בשנה הבאה — לא נראית שום סכנה למי התהום, גם לא בסביבה הזאת. אין חשש שלאחר שהמים האלה יתערבבו עם מי התהום וישוהו תקופה ארוכה אי-אפשר יהיה להשתמש בהם. אפשר יהיה להשתמש בהם לכל הצרכים. המים מוזרמים מאזור בתי-ים לחולון. כאן אין שום בעיה של שפכי תעשייה. נכון, כאשר יוסיפו לפתח את המפעל הזה ויגיעו לקליטת שפכים מאותן שכונות בתל-אביב שבהן מרוכזת התעשייה, יחייב הדבר לנקוט אמצעים לשם טיהור מי התעשייה או סילוקם לחוד לפני שיוזרמו אותם למוביל המרכזי של מי הביוב.

חברי הכנסת פיינרמן העלה גם את החששות מהגדלת המליחות ואת החששות ממטרד. לדעת אנשי המקצוע ואנשי משרד הבריאות, כאשר השפכים מסתנים בשכבת החול העמוקה, אחרי הסינון הזה, הם יוצאים מטהרים למעשה גם מחומרים כימיים, גם מחיידקים וגם מניטרטים.

יוסף תמיר (גח"ל):

האם ידוע כמה זמן עובר מאז הם מחלחלים ועד אשר הם נשאבים מחדש?

שר-החקלאות ת. גבתי:

לפי התכנית, קרוב ל-500 יום ישוהו המים האלה באדמה לפני שהם יישאבו. האמת היא שהמים מן הקידוחים בראשון-לציון מכילים כמות ניטרטים העולה בהרבה על המותרת במי שתייה. אנשי המקצוע מניחים, שעל-ידי מיהול המים בראשון-לציון עם מים שיישאבו אחרי שיסתננו דרך החולות תהיה אפשרות לתקן את מצב המטרדים הקיימים; וזה לא ישפיע לרעה, כי אם להיפך — ישפיע לטובה.

אמרתי כבר, שאינני מכיר עוד מפעל אשר בתיכנונו עסקו כל כך הרבה. נמתחה עליו ביקורת קשה והתאימו את המפעל לתביעות הקיצוניות ביותר של אנשי הבריאות. אני אומר: את המפעל הזה יוסיפו לבצע לפי

היו"ר מ. ביבי:

נעבור להצעה לסדר-היום של חברי הכנסת לנדאו: היחס להתנחלות בפיתחת רפח. רשות הדיבור לחברי הכנסת לנדאו.

יעקב חזן (המערך, עבודה-מפ"ם):
זהו שקר וכזב.

חיים לנדאו (גח"ל):

שיכחישו הם ויאמרו הם, ואנו נשמח מאוד אם אכן
דברים אלה שפורסמו אינם נכונים.

שלמה רוזן (המערך, עבודה-מפ"ם):
אז תסיר את ההצעה מסדר-היום.

חיים לנדאו (גח"ל):

אבל השלטים היו, הוצבו וצולמו ופורסמו לא רק
בארץ אלא גם בעתונות בחוץ-לארץ.

זאת היתה קבלת-הפנים שבה זיכו את מתנחלי
פיתחת רפיח שכניהם היהודים עם עלות המתנחלים
ליצור יש יהודי בחולות המדבר.

אדוני היושב-ראש. בוודאי, במדינה דמוקרטית מותר
להניף סיסמאות ולהקים שלטים. מותר גם לסרב לסייע.
זוהי מעין הפגנה, ובמדינה חפשית מותר להפגין — לטוב
או לרע, לפי ההשקפה. אבל הכנסת איננה יכולה שלא
לשים לב או שלא להפנות תשומת-לב לתופעה הציבורית
הזאת שיש בה משהו מן המחריר:

עובדי-אדמה, שאף הם התיישבו פעם ליד פיתחת
רפיח, מעבר מזה של הקו הירוק, מגנים בגלוי התנחלות
יהודית בשכונות ומודיעים כי לא יעזימו עזרה לחבריהם
— שכניהם היהודים — משום שאלה התנחלו בפיתחת
רפיח מהעבר ההוא של הקו הירוק.

זכור, כשנעשה נסיון על-ידי קבוצת מפגנים להגיע
לחברון ולהפגין בה לעיני התושבים הערביים נגד התנחלות
יהודית בעיר האבות — לא יכול היה אפילו נשיא המ-
דינה להחריש עוד, והביע התדעויותו וכאבו על תופעה
חולנית זו. כאלה הם הדברים, לצערנו, גם בכרם-שלוש.
אוסף כי יש לי הרושם שתושבי כרם-שלוש מנסים
להשכיח מלבם כי גם הם באו למקום בעקבות מלחמה,
ואולי עתה — לאחר הפגנתם — עוד יימצאו עוררים על
הימצאותם הם שם.

אכן תופעה מדאגה ביותר לפנינו. חברי הכנסת,
תושבי כרם-שלוש אף ממאנים לזהות את עצמם, להס-
ביר את מניעיהם ולשמעו נימוקים נגדיים. הם טוענים
שהם מפחדים. מוזר מאוד. אין כל חשש בלבם לצעוק
"הלאה ההתנחלות" באזני גורמים עוינים בארץ ומחוצה
לה. אבל להתייצב לוויכוח על דרכם — הם מפחדים.

אדוני היושב-ראש. חובה עלינו לציין כי לפנינו
תופעה שהיא גם תוצאה של דמוקרטיזציה וגם גורם
לדמוקרטיזציה. אמנם אף קבוצה קטנה, חסרת אחריות
ושלוחת רסן. אך כבר רב הנוק שנגרם על-ידי קיומה
והופעותיה הקולניות. עובדה היא שסיסמאותיהם ודעו-
תיהם נתפסות מהר על-ידי אויבי ישראל, ולעתים גם על-
ידי ידידים. "האופציה הטריטוריאלית לשלום", כביכול,
שלמענה הפגינו בפיתחת רפיח, מובילה ישירות לאופציה
שאותה תובעים עתה אויבינו, והיא הנסיגה לקווי ה-4
ביוני. והרי ברור כי באופציה זו אין פניהם לשלום אלא
למלחמה אכזרית.

אדוני היושב-ראש, הכנסת חייבת לתת דעתה על
החזיון המשפיל הזה. כוונת הצעתנו איננה להעמיק את
התהום הנפערת לרגלי נוער חלוצי בו מתגאים כולנו, אלא

האו"ם על חלוקת ארץ-ישראל ועל הקמת מדינה יהודית
בחלקה של הארץ. זוהי אותה החלטה, שעליה הסתמכו
שליטי ערב בהשיבם לד"ר יארינג באפריל 1969, כי
הגבול הבטוח והמוכר של מדינת ישראל נקבע בנובמבר
1947. אבל הגבול ההוא לא עמד במבחן הדמים של
מלחמת התוקפנות אשר הערבים אסרו על המדינה
היהודית. נכבשו ושחררו הגליל המערבי, הנגב, ירושלים
החדשה, יפו, רמלה, לוד ועוד ערים וכפרים בארץ-
ישראל. הערבים לא הכירו בשינויים הטריטוריאליים
האלה. גם אחריהם לא רצו להכיר בהם. האם עלה על
דעתו של מישהו לעכב את ההתנחלות היהודית בשט-
חים המשוחררים האלה, שנקראו גם אז, זמן מה, מוח-
זקים, אפילו לחודש אחד? כלום העלה מישהו אז את
הסיסמה הנכבדה "שלום תמורת שטחים"? — להיפך.
מיהרנו מאוד, ובצדק; הושבנו יהודים לרבותיהם, למיאות
אלפיהם, בערים ובכפרים הללו.

מה קרה לאותו רעיון של התנחלות יהודית, שהוא
זכות וחובה והבונה, אחרי מלחמת ההתנגדות והשיחרור
של שנת 1967? — חברי הכנסת, בוודאי נעשו פעולות
חשובות ברמת-הגולן, בבקעת-הירדן, בגוש-עציון ובצפון
סיני. כולנו מעריכים את המעשים האלה ומבדכים עליהם.
למרבה הצער רב עדיין החסר על הנעשה בהתנחלות
הכפרית והעירונית גם יחד. עובדה היא כי עיר ארץ-
ישראל, אשר הקשר ההיסטורי שלהן עם עמנו מרטיט
את הלב, עומדות כולן, מלבד חברון, אפילו ללא קבוצה
כלשהי של תושבים, של מתיישבים, של יהודים. מדוע
נגרע חלקה של חברון מזה של יפו, חלקה של בית-לחם
מזה של באר-שבע וחלקה של יריחו מזה של עכו? והן
הממשלה טוענת, כי גם לאחר פירוק ממשלת הליכוד
הלאומי מחוייבת היא באותו סעיף בקווי היסוד, שנתקבל
על דעת הכל, זולת מפ"ם, לקראת הרכבת הממשלה
בדצמבר 1969. בסעיף ההוא נקבע במפורש, כי יש
להחיש הקמתן של היאחזויות בטחוניות והתנחלויות
קבע, כפריות ועירוניות, על אדמת המולדת.

אדוני היושב-ראש, לפני שבועיים בערך עלו המשפ-
חות הראשונות להתנחל ביישוב חדש בפיתחת-רפיח.
חקלאים ותיקים, בני קיבוצים ומושבים מצפון הארץ,
עלו להתנחל על קרקע של דיגונות חדורי הרגשת התמו-
דות עם חולות המדבר ועם הסביבה החדשה, ובהם
פועמת הכרה של שליחות וחלוציות, של הפרחת שממת
מדבר ששוחזרה. הרגשתם בוטאה על-ידי אחד המת-
יישבים לאמה, ואני מצטט: "זאת הרגשה גנטסטית
לומר שאנחנו מפיתחת רפיח".

אך ביום עלייתם להתנחלות ביישוב החדש אירע
דבר שעליו באתי להתריע ולהביע צער עמוק. בני ישוב
שכן, כרם-שלוש, הציבו בו ביום, בדרך לישוב החדש,
שלטים מאירי עיניים לאמור: "הלאה ההתנחלות". ובני
יעוב שכן שני, ניר-יצחק, הודיעו, למרבה הצער והדאגה,
למתיישבי פיתחת רפיח, כי לא ירשו ללדיהם ללמוד
בבית-הספר של ניר-יצחק מטעמים אידיאולוגיים.

יעקב חזן (המערך, עבודה-מפ"ם):
שקר וכזב.

חיים לנדאו (גח"ל):

אני מצטט את אשר התפרסם ולא הוכחש על-ידי
עושי המעשה.

חוברת י"ב, ישיבה קמ"ד

— הצעות לסדר-היום (לנדאו, ביבי, גבתי, וילנר, בגין) —

היו"ר מ. ביבי:

חברי הכנסת, לפנינו שתי הצעות: הצעה לקיים דיון על הנושא במליאת הכנסת, והצעה להסיר את הנושא מסדר-היום. אני מעמיד את שתי ההצעות להצבעה.

הצבעה

בעד ההצעה לקיים דיון על העניין

— מינוט

במליאה

בעד ההצעה להסיר את העניין

— רוב

מסדר-היום

ההצעה להסיר את העניין מסדר-היום נתקבלה.

היו"ר מ. ביבי:

רשות הדיבור לחבר-הכנסת וילנר, להנמקת הימנעות סיעתו מהצבעה.

מאיר וילנר (הרשימה הקומוניסטית החדשה):

אדוני היושב-ראש, חברי הכנסת. כמובן לא הצבענו עם המציע המייצג את עמדת הקיצונים לגבי התנחלות ויצירת עובדות מוגמרות בשטחים הכבושים. אין זה סוד שההתנחלות היא חלק מתכנית למנוע הסדר פוליטי ולמנוע שלום.

כמו כן לא יכולנו להצביע בעד הצעת השר, מכיוון שהיא בעצם לא התנגד עקרונית לגישה של המציע. אנחנו רואים בעניין ההתנחלות — —

מנחם בגין (גח"ל):

שניהם אינם מצטערים על כך.

מאיר וילנר (הרשימה הקומוניסטית החדשה):

— — אנחנו רואים בעניין ההתנחלות חלק של תכנית לסיפוח רצועת עזה, מעשה אשר דווקא בימים של משא-ומתן על שלום פוגע באינטרס החיוני של ישראל, שהוא השלום.

לכן אלה שהמציאו את הסיסמה "הלאה ההתנחלות ברצועת עזה" הם פטרוטים ומגינים על עניין השלום. ההתנחלות היא רק צורה אחת של הכשרת הרצועה לסיפוח. הצורה השנייה, ואולי העיקרית, אלה הם מעשי הדיכוי האכזריים המבוצעים עכשיו נגד המוני האזרחים ברצועת עזה. אחרי המקרה המזעזע בעזה — הריגת שני הילדים, שכולם סולדים ממנה — נוצל הדבר למטרות פוליטיות לשם הכשרת הרצועה לסיפוח.

(חבר-הכנסת מ. סורקיס קורא קרי-את-ביניים)

היו"ר מ. ביבי:

חבר-הכנסת וילנר, מה לעניין הזה ולהדעתך על הימנעות סיעתך? אבקש להצטמצם לנושא.

מאיר וילנר (הרשימה הקומוניסטית החדשה):

ההתנחלות ברצועה והדברים האכזריים המבוצעים כעת ברצועה הם שני צדדים של אותה תכנית.

מנחם בגין (גח"ל):

מה על גבול אודר-נייסה?

מאיר וילנר (הרשימה הקומוניסטית החדשה):

אבל אני רוצה להפנות את תשומת-הלב של כל חברי הכנסת, גם בלי קשר לעמדה הפוליטית בעניין

לנסות לגשר מעליה. אני רוצה לקרוא מעל הבמה הזאת לחושבי כרם-שלום ונייר-יצחק: שובו ושקלו את התנהגותכם, שובו מדרככם. האויב אינו רוצה מתנחלים יהודים לא בנחל-דקלה ולא בפיתחת-רפית. הוא גם אינו רוצה אתכם בכרם-שלום ובנייר-יצחק. זוהי אחדות הגורל של כל המתנחלים, של כל היהודים. זכרו אותה. הושיטו ידכם לשכניכם וקבלו אותם בלב אחים פתוח.

אדוני היושב-ראש, אני מקווה כי הכנסת תחליט לקיים דיון בסוגיה רצינית זו ותצטרף לקריאתי.

היו"ר מ. ביבי:

רשות הדיבור לשר החקלאות, לתשובה.

שר-החקלאות ח. גבתי:

אדוני היושב-ראש, חברי הכנסת. רצוני להעמיד כמה עובדות על דיוקן. כוונתי לדברים שהובאו על-ידי חבר-הכנסת לנדאו בקשר עם מה שהתרחש בהיאחזות שבפיתחת רפיה.

עד כמה שבדקתי את הדברים, הרי העובדות הן שנייר-יצחק לא השיבה אף פעם תשובה שלילית לפניות שנשלחו אליה בקשר עם קבלת הילדים, ובוודאי שלא שללה את קבלתם מטעמים אידיאולוגיים. העובדות הן שלפני כמה חודשים פנו לקיבוץ לקבל שישה ילדים לכיתות א' וב', אחרי הפנייה הזאת לא ביקש איש תשובה. לפני העלייה, או בשעת העלייה לפיתחת רפיה, פנתה המועצה האזורית לנייר-יצחק וביקשה לברר אם ששת הילדים יוכלו להיקלט בבית-הספר. מסתבר שבנייר-יצחק אין בכלל כיתה ב', ואם כן אין הקיבוץ יכול לקבל ילדים המיועדים לכיתה ב'. ביחס לכיתה א' — הקיבוץ דן עכשיו בעניין, מפני שהכיתה מלאה ויש להם קשיים. אבל בכלל עוד לא נתנו את תשובתם.

אינני יודע על מה מסתמך חבר-הכנסת לנדאו באמרו שהם הודיעו מה שהודיעו. אם נסתמך על העתונים — גם אני ראיתי באחד העתונים שפנו למזכיר המשק, ומוזכר המשק הודיע: אנו דנים בזה עכשיו, ועד היום לא נתן כל תשובה.

אשר לשלטים בכרם-שלום: לא הקיבוץ כרם-שלום תלה שלטים. היו מספר חברים בתוך הקיבוץ שתלו שלטים, שלא על דעת הקיבוץ ובהסתייגותה של התנועה שאליה משתייך הקיבוץ. כנראה יש בקיבוץ הזה כמה חברים בעלי דעות מסוימות בקשר עם ההתנחלות, ואינני סבור שמעשה זה — תליית שלטים על-ידי כמה חברים מהקיבוץ, שאני מגנה את המעשה כפי שגיגו חבר-הכנסת לנדאו — ראוי להיות נדון בכנסת.

בשנה האחרונה היינו עדים לא-פעם להפגנות של נוער ושל סטודנטים, הפגנות שנעשו בעזרת סיסמאות שונות. יש הערכה באיזו מידה גרמו הסיסמאות הללו נזק לישראל, ובאיזו מידה העלאת הסיסמאות ופירסומן גרמו נזק גם מחוץ לישראל.

אינני סבור שהעניין הזה שקדה — עם כל החומרה שבו, ואינני רוצה להקל באיזו צורה בחומרה שאני מייחס לעניין הזה — ראוי להיות נדון בכנסת. בעיקר אחרי שהתברר שהדבר נעשה לא מטעם הקיבוץ ולא על דעתו, ובוודאי ובוודאי שלא על דעת התנועה כי אם בהסתייגותה של התנועה.

אני מציע להסיר את ההצעה מסדר-היום.

— הצעות לסדר-היום (וילנר, ביבי, טובי, חביבי, סורקיס, פיינרמן, רזיאל-נאור, אבנרי, הלוי) —

ההתנחלות, שבזמן הזה מבוצעים ברצועת עזה מעשי זוועה: יורים בנשים וילדים, מדביצים בשוטים ואלות, פורצים והורגים אזרחים שלושים...

הי"ר מ. ביבי:

חבר-הכנסת וילנר, אבקשך להתייחס לנושא.

(חבר-הכנסת מ. סורקיס קורא קרי-את-ביניים)

מאיר וילנר (הרשימה הקומוניסטית החדשה):

הכניסו את משמר הגבול לרצועה והוא עושה דברים אכזריים שאפילו החיילים אינם רוצים לעשותם.

(חבר-הכנסת מ. סורקיס קורא קרי-את-ביניים)

(קריאות-ביניים מכל חלקי הבית)

תופיק טובי (הרשימה הקומוניסטית החדשה):
לא תסתירו את הזוועות.

אמיל חביבי (הרשימה הקומוניסטית החדשה):
תשמעו את האמת.

הי"ר מ. ביבי:

חבר-הכנסת וילנר, אבקשך להצטמצם לנושא ולא לגלוש לדברים אחרים.

מאיר וילנר (הרשימה הקומוניסטית החדשה):

אני טוען נגד זה שמשמר הגבול יורה בנשים וילדים, נגד זה שמענים נשים ואזרחים חפים מפשע, ונגד הגירושים...

(חבר-הכנסת מ. סורקיס קורא קרי-את-ביניים)

הי"ר מ. ביבי:

חבר-הכנסת סורקיס, אני קורא אותך לסדר.

מרדכי סורקיס (המערך, עבודה-מפ"ם):
שידבר לנושא. זו הסתה.

מאיר וילנר (הרשימה הקומוניסטית החדשה):

על הזוועה בעזה פורסם גם בכל העתונים. ומה שפורסם בעתונים איננו הכל.

תופיק טובי (הרשימה הקומוניסטית החדשה):
הוא אומר את האמת. הוא יגיד מה שיש שם.

עוזי פיינרמן (המערך, עבודה-מפ"ם):
על איזו אמת אתה מדבר?

תופיק טובי (הרשימה הקומוניסטית החדשה):
האמת על המעשים האכזריים ברצועת עזה.

הי"ר מ. ביבי:

חבר-הכנסת טובי, אני קורא אותך לסדר. אבקשכם לא להתווכח ביניכם ולא להפריע לעבודת הכנסת.

חבר-הכנסת וילנר, אני מבקש ממך להמשיך בנושא שעליו ביקשת הודעת הימנעות. לא ביקשת הודעת הימנעות על הנעשה בעזה. תצטמצם לנושא בלבד.

מאיר וילנר (הרשימה הקומוניסטית החדשה):

ההתנחלות היא בעזה, ואני רוצה להסביר שההתי-נחלות היא חלק מתכנית להכשרת רצועת עזה לסיפוח.

הי"ר מ. ביבי:
חבר-הכנסת וילנר, שוב אתה סוטה מהנושא.

(קריאה: אין לך שום זכות להעליב את חיילי צה"ל.)

אסתר רזיאל-נאור (גח"ל):

גם לא את משמר הגבול.

מאיר וילנר (הרשימה הקומוניסטית החדשה):
ההתנחלות סותרת את...

מרדכי סורקיס (המערך, עבודה-מפ"ם):
משמר הגבול בא להגן על הערבים.

מאיר וילנר (הרשימה הקומוניסטית החדשה):

אתם מכתמים את שם ישראל. ההתנחלות ואמצעי הדיכוי האכזריים הם הפרה חמורה של אמנת ז'נבה הבינ-לאומית, שמגינה על האוכלוסיה האזרחית בשטחים כבושים. אני חושב שהדברים האלה מכתמים את עושיהם כמבצעי מעשי זוועה.

הי"ר מ. ביבי:

חבר-הכנסת וילנר, אני מבקש אותך לסיים.

מאיר וילנר (הרשימה הקומוניסטית החדשה):

חברי הכנסת, העניין רציני מדי. אנחנו מציעים בהודעות וועדת חקירה פרלמנטרית שתצא מיד לרצועה ותפסיק את מעשי הזוועה שם — לטובת שמה הטוב של מדינת ישראל, לטובת הנוער ולטובת החינוך שלנו. זו חרפה מה שעושים שם עכשיו.

עוזי פיינרמן (המערך, עבודה-מפ"ם):

זו חרפה מה שאנחנו שומעים מפך היום.

הי"ר מ. ביבי:

רשות הדיבור לחבר-הכנסת אבנרי, להודעה על הימנעות סיעתו מהצבעה.

אורי אבנרי (העולם הזה-כוח חדש):

כבוד היושב-ראש. אני בעצמי הייתי מציע להסיר את ההצעה מסדר-היום, וממילא הייתי מצביע בעד הצעת השר, לולא הנמקתו שמגמתה הפוכה מהגישה שעל פיה ביקשתי אני להסיר את ההצעה.

בנימין הלוי (גח"ל):

השר גינה את ההפגנה.

אורי אבנרי (העולם הזה-כוח חדש):

בדיוק. השר גינה את ההפגנה והצדיק את ההתייש-בות. אני מצדיק את ההפגנה ומגנה את ההתיישבות.

לדבריו של חבר-הכנסת לדנא: אין צורך להסביר מדוע אני נמנע מחיוב גישתו. אגיד רק משפט אחד. מי שמשווה את גבול מדינת ישראל, שהיה קיים במשך עשרים שנה ושנתקבל במשפט העמים, לקו הפסקת-האש של היום, הריהו עוזר לאויבי ישראל לערער את

לעשות את המעשים האלה. לכן החליטה ממשלת ישראל לשלוח את משמר הגבול, שאינו כפוף למוסר של צה"ל, לרוח של צה"ל, והוא דבר אחר לגמרי.

המעשים האלה הנעשים בעזה — אני לא קורא להם "מעשי זוועה"; אני חושב שאני מדויק במלים כאשר אני אומר שאין כאן מעשי זוועה, אלא יחס ברוטאלי לאוכלוסייה אזרחית חפה מפשע. מכות אינן עניין של יום יום אלא של שעה שעה. אנשי משמר הגבול מכים עוברים ושבים ברחובות ומצליפים בהם בשוטים.

אני אפשר להשתיק דברים אלה בכנסת ישראל. אני ניתן דוגמה רעה מאוד לפרלמנטים בעולם, אם על דברים כאלה אסור יהיה לדבר אצלנו.

מנחם בגין (גח"ל):

אני חושב ששר החקלאות צריך לעלות על הבמה ולהגן על כבודם של אנשי משמר הגבול שהושפלו היום פעמיים.

שר-הפנים י. בורג:

חברי-הכנסת אבנרי כבר עשה את המלאכה.

היו"ר מ. ביבי:

רשות הדיבור לחברי-הכנסת שובל, להודעה על הימנעות סיעתו מהצבעה.

זלמן שובל (הרשימה הממלכתית):

אדוני היושב-ראש, כנסת נכבדה. אני חושב שלא היום נגלה את הוויכוח ההיסטורי על ההתנחלות ועל השטחים. עוד יבוא הזמן לכך. יש לי דעות מסוימות בעניין זה — גם באשר לזכויותינו ההיסטוריות, גם באשר לחובותינו ההיסטוריות לעתיד וגם באשר לגבולות העתידיים לקום. אבל נדמה לי שהדיון היום צריך היה להיערך מתוך אספקט אחר.

נערכה הפגנה — לא נגד התנחלות פרטיזנית שנעשה-תה עלי-די קבוצה אשר לא קיבלה לכך אישור או גוש-פנקח מאת הממשלה; נערכה הפגנה פרטיזנית של קבוצה — ואין זה חשוב אם אלה חברי קיבוץ או אם זה קיבוץ, כי לפי הבנתי הקיבוץ הוא קולקטיבי; איזה מין אינדיבידואליות יש כאן פתאום לצורך הפגנה?

אני חושב שבמידה שיש לראות פסול בהתנחלויות פרטיזניות, בה במידה יש לראות פסול בהפגנות פרטיזניות נגד התיישבות שקיבלה את אישור המוסדות הרשמיים של מדינת ישראל.

דבר נוסף: אני מתפלא דווקא על החברים מ"השומר הצעיר". אני חסיד גדול שלהם בענייני התיישבות. אבל כלום היינו יושבים היום באותו חבל ארץ בו אנו יושבים אילולא נגבה, אילולא דן, אילולא דפנה, אילולא אילון?

שלמה רוזן (המערך, עבודה-מפ"ם):
האם לנו אתה מספר כל זאת?

זלמן שובל (הרשימה הממלכתית):

אתם הרי דוגלתם תמיד בציונות מעשית, בקביעת עובדות ולא בהצהרות מדיניות. מה קרה לכם? האם עכשיו יש לזה פחות מקום? הרי העובדות שנקבע עכשיו הן שתכרענה את גורל עתידנו המדיני והכלכלי למשך תקופה ארוכה ביותר.

ראובן ארזי (המערך, עבודה-מפ"ם):
למי אתה מטיף מוסר?

גבול ישראל ומצדיק את טענת הפדאיון, האומר שגם הגבול הקודם של ישראל אינו מעוגן בחוק הבין-לאומי ויש לחזור לקו 1947. אני מזהיר מפני הגישה הזאת.

לדבריו של כבוד השר: בין מי למי הוויכוח? נכון שמפ"ם מסתייגת, כנראה, מאותם אנשים שערכו את ההפגנה. אני חושב שאלה הם אנשי מצפון. אני מכיר אחדים מהם. אני מתגאה בכך שאנשים היושבים בגבול והנושאים בעומס הבטחוני זה שנים רבות נוקטים קו מצמוצי זה.

אסתר רויאל-נאור (גח"ל):
מצפוני.

אורי אבנרי (העולם הזה-כוח חדש):

אף אחד מהם אינו איש מצפון. הם חברים או אוהדים לתנועה חלוצית בשם שי"ח. לעומת זאת ראינו גם את המתיישבים בפיתחת רפיח. ראינו אותם בטל-יוזיה. מי הם? שאלו כל אחד מהם: למה אתם יושבים כאן? התשובות היו: מפני שיש הנחות במס הכנסה, מפני שאין לנו דרך אחרת להשיג בית. אף אחד מהם לא אמר: אני יושב כאן מפני שזה מעשה חלוצי. אף אחד. המראין מטעם הטלוויזיה ניסה בכל כוחו להוציא מפיהם מלה אחת שהם יושבים שם מטעמים אידיאליסטיים, אבל אף אחד מהם לא היה מוכן להגיד זאת. הם אמרו בפירוש: לא. שאלו אותם: האם אתם רואים עצמכם כאידיאליסטים? והתשובה היתה: לא, באנו מפני שישנה הנחה במס הכנסה; ועוד תשובות ממין זה.

איך אפשר להשוות את תושבי כרם-שלום וניר-יצחק — חלוצים אמיתיים, כולנו מכירים אותם — עם אנשים אלה הבאים מטעמים אופורטוניסטיים לגמרי? הכל בגלל תחבולה מפוקפקת, חסרת-שחר. משהו חושב שאפשר לנהוג עכשיו לפי שיטות משנת 1905 או שנת 1925, שאפשר להשפיע על הכרעות בין-לאומיות בכך שמתיישבים במקום מסוים. כאילו אנו חיים עכשיו בתקופת תל-חי, בשנת 1920. זהו אבסורד מוחלט, אנאכרוניסם גמור.

אני-אפשר בהחלט לנתק את ההתחכמות שב"הת-יישובות" הזאת מן המצב הכללי השורר ברצועת עזה היום. יש מערכת פעילה של טרור ברצועת עזה, טרור המכוון נגד יהודים ונגד ערבים. והנה באה ההתיישבות הזאת. מי שמיישב כיום אנשים בעזה או בפיתחת רפיח או בצפון סיני — עושה את מלאכת הפדאיון. אני קובע זאת בלי שום הסתייגות. כשבא שר המשטרה לעזה ואומר שם: אני בעד "שילוב" עזה במדינת ישראל; כאשר באים שרי ישראל ואומרים: אנו בעד סיפוח עזה — הרי זה שירות ישר לאסר עראפאת. ואני אומר זאת בצורה החמורה ביותר. מי שאומר ל-350 אלף ערבים בעזה: עומדים מחר לספת אתכם, נגד רצונכם, למדינת ישראל — משכנע אותם להילחם, ואפילו באמצעים פסולים.

כתוצאה מכך הוחמר מאוד מצב הבטחון בעזה. קרה המעשה הנורא של רצח ילדי אריון. אני חושב שכולנו מתגאים בדברים שאמר האב השכול, בעצם שעת הזעזוע הטראגי הנורא: אני לא שונא את האנשים האלה. אחרי זה החלי להגות במדיניות הנקראת "יד חזקה". מה פירוש יד חזקה? מה שחיילי צה"ל אינם רוצים לעשות, שולחים את אנשי משמר הגבול לעשותו. שר הבטחון אמר בחיפה: חיילי צה"ל אינם מוכנים

זלמן שובל (הרשימה הממלכתית):

כנראה יש עובדות, למשל רמת הגולן, שמבחינת הקיבוץ הארצי הן בסדר, ויש עובדות שלקיבוץ הארצי אין עניין בהן ואז הוא מחליט שזה לא בסדר. אולם אי אפשר לנהוג איפה ואיפה, כי הדברים לא יתקבלו ברצינות. על כן נמנעתי מהצבעה ואני גם סבור ששר החקלאות צריך היה להעביר את ההצעה הזאת לוועדה. אולם מאחר שההצעה היתה או לדון במליאה או להסיר מעל סדר-היום — מצאתי לנכון להימנע.

הי"ר מ. ביבי:

רשות הדיבור לחבר-הכנסת האוזנר, להגמקת הימנעותו מהצבעה. סיעתו הסכימה לכך.

גדעון האוזנר (המפלגה הליברלית העצמאית):

אדוני היושב-ראש, כנסת נכבדה. נמנעתי מהצבעה כדי להבליט הסתייגותי והתנגדותי להצגה זו, שגם שר החקלאות, בשם הממשלה, וגם אנשי התנועה שממנה יצאו המפגינים הסתייגו ממנה וגינו אותה. אף-על-פי כן הייתי מעדיף שהיגיון הזה ייעשה על דעת הבית כולו. רק משום כך, ולא משום מגיע אחר, לא הרימותי את ידי בעד ההצעה, שעקרונית — מבחינת הנוהל בכנסת, וכפי ששר החקלאות העלה אותה כאן — היא נכונה.

הייתי מסתפק בביטוי אישי ושקט זה של מורת רוח אילמלא נאמרו כאן מספר דברים על-ידי שני נואמים שקדמוני. עליתי לדון זה כדי להסתייג בלשון ברורה ביותר מכמה דברי הנמקה שהושמעו כאן. בדברים אלה היה משום עלבון חמור למדינה כולה וליחידה שהיא שלחה כדי להבטיח שלומם של אזרחים הנרצחים יום יום.

אורי אבנרי (העולם הזה—כוח חדש):

קרא את הנאומים שלך במשפט מסוים על החובה לקום ולומר דברים מסוימים.

גדעון האוזנר (המפלגה הליברלית העצמאית):

אינך צריך להבהיר לי חובותי לגבי דברים שלי; מוטב שתקרא דברי עצמי.

מה שנאמר כאן על התפקיד שממלא חיל של המדינה בחירוף-נפש כדי להגן בראש וראשונה על בני עמם של המרצחים עצמם — זה חילול במת הכנסת.

אורי אבנרי (העולם הזה—כוח חדש):

האם זה מצדיק את כל השיטות? האם אתה מוכן לומר שזה מצדיק את כל השיטות?

גדעון האוזנר (המפלגה הליברלית העצמאית):

אבקש ממך לא לשסע אותי. אני אענה לך.

לאחר שברצועת עזה נרצחו יום יום ערבים מתוך חשבונות של נקם אישי, לאחר שנעשו שם זוועות — ואנחנו שתקנו זמן רב מדי — שלחנו לשם יחידה כדי לשמור על הסדר — וזו חובתה של מדינה שומרת חוק — וכדי שאיש לא יקח את החוק לידיו. אנחנו נחליט על הפתרונות הפוליטיים לגבי עזה, הגדה וסיני, אבל לא בלחץ של מרצחים; מרצחים יבואו על ענשם. מובטחני שכוחות הבטחון יפעילו כוחם תוך שמידה על נוהלים וסייגים שהחוק קבע.

כדי שלא אראה מזדהה עם ההגמקות שהובאו כאן, ויש בהן, כפי שאמרתי כבר, משום חילול הבמה הדמה הזאת, עליתי כאן למסור את דברי.

3. מצב הרשויות המקומיות בכפרים הערביים ומדיניות הממשלה

מיות, כלומר להגדלת המעמסה על שכמ התושבים, להורדה גוספת ברמת החיים של המוני העם על מזבח מולך המלחמה. הדרישה היחידה והעיקרית נוכח מצב זה היא שהממשלה תגדיל את הקצבותיה ומענקיה לרשויות המקומיות.

שר הפנים יכול היה בוודאי להרגיש את עצמו טוב יותר בתפקידו החדש בולדו היה מגדיל את המענקים לתקציבי הרשויות המקומיות. זאת היתה ונשארת הדרישה הצודקת ביותר של הרשויות המקומיות מהשלטון המרכזי. אמרתי את הדברים הכלליים האלה על מצבן של כלל הרשויות המקומיות, כי אין גם לנתק מצבן החמור והקשה של הרשויות המקומיות הערביות מבעיותיהן הכלליות של כלל הרשויות המקומיות במדינה.

אך יחד עם בעיות כלליות אלה קיימות בעיות מיוחדות שהשלטון המקומי בכפרים הערביים נתקל בהן כחיוניות ממדיניות הממשלה, שלא בנקל אפשר לדחות את האשמת האפליה ביחס אל הרשויות המקומיות הערביות. לא פעם אחת העלינו את בעיות הרשויות המקומיות הערביות. אנו מוצאים לנכון להעלות אותן שנית משום ההחמרה המיוחדת שבמצבן וגם משום מינויו של שר פנים חדש, שהיינו מאוד רוצים שיכיר אותן ויפעל לפתרונן.

כשאני מעלה את בעיות הרשויות המקומיות הערביות אין אני מתעלם משינויים שחלו בכפרים הערביים במשך הזמן. אך מחדליו של השלטון המקומי והמכשולים שהוא מעמיד בפני התפתחות הכפרים הערביים

הי"ר מ. ביבי:

חברי הכנסת, נעבור להצעה לסדר-היום של חבר-הכנסת טובי: מצב הרשויות המקומיות בכפרים הערביים ומדיניות הממשלה. רשות הדיבור לחבר-הכנסת טובי.

תומיך טובי (הרשימה הקומוניסטית החדשה):

כבוד היושב-ראש, כנסת נכבדה. מדי יום ביומו גוברת זעקתם של ראשי השלטון המקומי בישראל על מצבם החמור והקשה של הרשויות המקומיות והסכנות הרציניות המאיימות על השירותים הציבוריים ברשויות אלה. ראשי מרכז השלטון המקומי מתריעים על המעמסה הכבדה הרובצת על שכמם בשל חוסר אמצעים, חוסר תמיכה ממשלתית, ריבוי החובות; הם טוענים שמחוסר אמצעים לא זו בלבד שאינם יכולים לבצע פעולות פיתוח, אלא אף שירותים שוטפים עומדים בסכנה.

ברור שהפניית רוב מקורות המדינה לצרכי המלחמה, הדבקות המזיקה במדיניות הסיפוחים המונעת את השלום — כל זה מביא לצימצום השירותים הסוציאליים במדינה וגם של המענקים הממשלתיים לרשויות המקומיות ודוחף אותן למשבר.

בחודש נובמבר ציפה מרכז השלטון המקומי לגרענות בתקציבים של הרשויות המקומיות בארץ בסך 190 מיליון לירות. ההלוואות הממשלתיות יכסו רק 130 מיליון לירות, ויישאר גרעון של קרוב ל-60 מיליון לירות. ההערכה היא שהגרעון הזה יגיע השנה ל-100 מיליון לירות.

הממשלה מדרבנת למסים חדשים ברשויות המקו-

בלבד נקנסו בשנה הזאת בעליהם של שבעה בתים בסך 18,000 לירות.

צווי ההריסה והקנסות הכבדים מהווים מקור לסחי-טה מהתושבים הערביים, לפרוטקציוניסם ולהכנסה גדולה לקופת האוצר, הנחשבת למס כבד על התושבים.

קיימת בעיית שטחי השיפוט של הכפרים הערביים. אין כל הצדקה להוציא מתחום השיפוט של המועצות המקומיות בכפרים הערביים שטחי אדמה נרחבים שהם בבעלות תושבי הכפר והם סמוכים לכפר ולהעבירם לתחום שיפוט של מועצה אזורית, או מועצה מקומית אחרת. אדמות הכפר עראבה מהוות קרוב ל-40,000 דונם, אך תחום שיפוט של המועצה הוא 4,000 דונם בלבד. ממו-עצת הכפר ראמה, למשל, הוציאו שטחי מטעים וקרקע השייכים לתושבי הכפר והם הועברו לשיפוט של מועצת מרום הגליל, ללא הנמקה מתקבלת על הדעת.

בעיה נוספת קשורה לשיעור המענקים הממשלתיים לרשויות המקומיות בישראל. זהו עניין חיוני ביותר. אך קיפוח מיוחד הוא מנת חלקן של הרשויות המקומיות הערביות, וזה נובע ממדיניות הפליה ברורה.

המענק לנפש שמשלם משרד הפנים לעיר כמו אשדוד לשנת 1969/70 היה 58.80 לירות; דרמלה - 50 לירות; לאשקלון - 60 לירות; לעכו - 53.70 לירות; ללח - 58 לירות. אך לנצרת, עיר בגדלן של ערים אלו בערך, המענק היה רק 10.60 לירות לנפש, לשפרעם - 8.50 לירות; לכפרים כמו כפר כנא - 2.50 לירות; אבו-סנאן - 2.80 לירות; עראבה - 1.50 לירות; סכנין - 4.10 לירות; עבלין - 2.90 לירות; כפר-יאסיף - 1.50 לירות.

יהונתן יפרח (המערך, עבודה-מפ"ם):

וכמה מסים משלמים התושבים בישובים אלה, מהו שיעור המסים?

תופיק טובי (הרשימה הקומוניסטית החדשה):

הם משלמים כיום מסים כמו בכל מקום אחר. התושבים נענים לפניות של המועצות המקומיות ומשלמים את המסים.

גם כשמשרד הפנים מחליט על מענק מסוים למועצה מקומית קורה לא פעם שאין משלמים את כל המענק משום-מה. יש לכך דוגמאות לא מעטות. למשל, למועצת הכפר עראבה אושר בשנת 1969/70 מענק בסך 25,000 לירות, אך מזה לא שולם כל סכום באותה שנה. המענק לכפר עבלין בשנת 1969/70 שנקבע ל-22,000 לירות ניתן רק בחלקו; הכפר קיבל סכום של 10,000 בלבד. ואינני רוצה עכשיו להביא דוגמאות נוספות כאלה.

אנו תובעים להגדיל את המענקים ולשלם אותם במלואם.

מס הארנונה על רכוש שהאוצר גובה בעד הרשויות המקומיות נהפך לשעורוריה. בשנת 1967 נעשה הסדר שלפיו יגבה האוצר בשם הרשויות המקומיות את מס הארנונה על הרכוש ויקבל 10% תמורת הוצאות הגבייה, ואת היתרה יעביר לרשויות המקומיות. אני חושב שזו לא רק הבעיה של הכפרים הערביים, זוהי בעיה כללית, אך הרשויות המקומיות של הערבים סובלות במיוחד נוכח מיעוט ההכנסה ממקורות אחרים.

האוצר משלם למועצת הכפר פקיעין מאז 1967 סכום של 719 לירות לשנה למרות מה שהוא גובה סכום של

עולים בהרבה על המעט שנאלצת הממשלה לעשות למען פיתוח השירותים ברשויות המקומיות הערביות.

חברי הכנסת, ב-3 ביוני בשנה שעברה התכנסו בעכו כעשרים ראשי מועצות מקומיות של כפרים ערביים וסגני-הם בגליל המערבי. הבעיות שהעלו והתביעות ששיגרו לממשלה אופייניות לכל הרשויות המקומיות בכפרים הערביים.

רצוני לציין שניצבת עדיין בפני משרד הפנים בכל חומרתה בעיית הקמת רשויות מקומיות חדשות בכפרים הערביים. עדיין קיימים בארץ כשישים כפרים ערביים - ביניהם כפרים קטנים, ביוניים וגם גדולים - בלי רשות מקומית. עדיין קיימים כפרים גדולים כמו דיר-אל-אסד, המונה 3,000 תושבים, אל-בענה, המונה 2,000 תושבים ומעלה, וכן כפרים אחרים שאין בהם מועצות מקומיות, למרות פניותיהם המרובות של תושבי המקומות האלה. שום טענה על אי-נכונות התושבים להקים מועצות מקומיות ושואין הם רוצים, כביכול, לשלם מסים לפיתוח כפרם, או על ריב חמולות, אינה עומדת בפני מבחן המציאות. אלה הם תירוצים הבאים אך ורק להצדיק את חוסר הרצון של השלטון להיענות לתביעות התושבים בכפרים האלה להקמת רשויות מקומיות נבחרות.

שום צירוף של הכפרים הערביים לרשויות מקומיות אזוריות - ובין אותם שישים כפרים יש שצורפו למסגרות אזוריות - אינו התחיל לתביעה להקמת מועצה מקומית או ועדה מקומית. זאת תעודת עניות לשלטון המרכזי, שאחרי עשרים-ושתיים שנה מקום המדינה יש עדיין מספר כה גדול של כפרים ערביים ונקודות של ישוב ערבי שאין בהם מועצה מקומית. התושבים הערביים בכל כפר, קטן או גדול, יכולים, וכאים ורוצים להקים רשות מקומית, ויש לאפשר להם זאת.

בעיה כאובה, שכנס נציגי הרשויות המקומיות הער-ביות שהזכרתי לעיל העלה, היא בעיית שיטת הבנייה בכפרים הערביים. שטחי הבנייה שנקבעו לכפרים הער-ביים, שהיו מצומצמים בלא-הכי מלכתחילה, היו כיום לטבעת-חנק, המונעת את הכפר הערבי מלהתפתח וגורמת סבל גדול לתושבים בכפרים הערביים החיים בצפיפות גדולה מאוד. שטחי הבנייה הקיימים אינם הולמים את התפתחות הכפר ואת קצב גידול האוכלוסייה, ולכן יש להגדיל שטח זה. ידוע מאבקה של עיריית נצרת על הגדלת שטח הבנייה שלה, שהוא הנמוך ביותר בין כל הערים שבגדלה.

בעיה הקשורה לכך נעוצה בהעדר תכניות מיתאר לכפרים ולערים הערביים בישראל. לאחר עשרים-ושתיים שנה מקום המדינה, אחרי הבטחות רבות מעל במת הכנסת, מעצבי הדבר שטרם הושלמה תכנית מיתאר אחת בקשר לישובים הערביים. העיד נצרת היא עדיין בלי תכנית מיתאר מאושרת. עובדה זו יחד עם בעיית שטח הבנייה המצומצם גורמות לבנייה ללא רשויות. וכאן נתקלים התושבים הערביים ביד הקשה של השלטון. מצד אחד קשה עד מאוד לקבל רשיון בנייה, קשה אפילו למצוא אדמה בשטח המצומצם, ומצד שני רצון החיים איננו מאפשר קפאון והתושבים בונים גם בלי רשיון.

לכן קיימים בכפרים הערביים למעלה מ-1,367 צווי הריסה בגליל המערבי בלבד. לכן נהרסים מבנים שבעליהם בנו אותם בזיעת אפם. הקנסות הכבדים מגיעים לפעמים לאלפי לירות וגורמים סבל רב לתושבים. בכפר פקיעין

מוזמן לא רק את חבר־הכנסת טובי, אלא את כל מי שמתעניין בזה, להשוות את ההיקף ואת קצב ההתפתחות בענייני המים, הכבישים, חיבור לרשת החשמל, בין מה שנעשה במדינת ישראל בסקטור שעליו דיבר חבר־הכנסת טובי לבין מה שנעשה בארצות אחרות.

אין להעלים עין מהוצאות הבטחון הלוחצות על כלנו. כל אחד היה מעדיף בהתלהבות לשלם פחות מסים. אבל זוהי מדינה הנאבקת על חייה. אני מקבל את הכלל שבתוך תחום המדינה אנחנו צריכים לנהל את העניינים במקסימום של שוויון ובמינימום של קיפוח.

לפני שאנו יוגשים לוויכוח בתוך הוועדה, כפי שאני מציע, אעלה כמה דברים. פרט לתקציב עיריית נצרת ופרט לתקציב המועצה המקומית עוספיה מתאשרים מדי שנה כל תקציבי הרשויות המקומיות של המיעוטים באופן מאוזן, בהתבסס על המקורות והצרכים בשנת גישה, ומענק רגיל של משרד הפנים שניתן לפי מספר הנפשות באותו מקום ישוב מאידך גיסא.

היקף התקציבים המאושרים לשנת 1970/71 — ואני רואה לי חובה מדינית, מוסרית ומשדרית להביא מספרים כדי להעמיד את הדברים על דיוקם — באותו סקטור שחבר־הכנסת טובי דיבר עליו מגיע ל־18 מיליון לירות. וזאת לעומת הוצאה בפועל בשנת 1969/70 בסך של 12.5 מיליון לירות. כלומר, בזה אני רוצה לציין שבכל שנה יש פער ניכר בין התקציב לבין הביצוע בפועל. ואם אתה מאשר תקציב מאוזן והרשויות המקומיות בכל זאת אינן מבצעות את התקציב, אין לתלות את הקולר במשרד הפנים וודאי לא בשר הפנים.

עיריית נצרת גונתת שירותים רחבים יותר מהמקובל לים ביישובי המיעוטים. על כן יש לה גרעון דומה לזה שקיים ביישובים היהודיים. שום דיבור לא טישטש את העובדה שיש יחס כמעט ישיר בין הגרעון לבין רמת השירותים. מי שאינו גותן שירותים, אין כל סיבה שיהיה לו גרעון. עיריית נצרת גונתת שירותים נרחבים למדי, ולכן יש גרעון, ולכן, למשל, נתן משרד הפנים לעיריית נצרת לאיוון התקציב סכום של 700 אלף לירות בקירוב. בעוסי־פיה היתה הסתבכות, והגרעון שם נבע בעיקר מבניית בית־ספר על־יסודי, מאחד שהמיומן הצפוי לא התממש. דבר כזה קורה במשפחה הטובה ביותר, כאשר יש פער בין הציפייה לכיסוי התקציב לבין הכיסוי גופא. ביתר הרשויות קיים איוון של התקציב.

רמת המסים, ארגונה כללית ומס עסקים, נמוכה ביותר. אם יהיה צורך נמסור בוועדה מספרים מדויקים יותר. על אף דרישות חוזרות ונשנות מצד משרד הפנים להעלות את רמת המסים על מנת שיהיה אפשר לממן הרחבת שירותים, אין היענות רצינית מצד הרשויות המקומיות. אני מזמין את חבר־הכנסת טובי, בלי לקבל רשות פורמלית מחבר־הכנסת סורקיס, להביא לוועדת הפנים רשימת המקומות שמעוניינים להעלות את המסים כדי להעלות את השירותים.

המענק הכללי של משרד הפנים מתחלק לרשויות המקומיות לפי מספר הנפשות, בהתאם לדרגה של אותה מועצה. חלק מהמועצות מקבלות 5 לירות לנפש, חלק 7 לירות, ועיריית נצרת מקבלת 9–10 לירות לנפש, חוץ מהסכום לאיוון. המדובר במענק הכללי. בלי השתתפות התושבים במקום במימון התקציב לא יכולה להיות רמה לשירותים, וממילא גם הקצבת המדינה אינה יכולה להיות

10,000 לירות על חשבון המועצה. לכפר עראבה משלם האוצר 8,500 לירות בזמן שהוא גובה סכום של 70,000 לירות. וכך המצב בכל הרשויות המקומיות.

היחס המפלה לרעה את הרשויות המקומיות הערביות בא לכלל ביטוי בדיר־וחשבון של מבקר המדינה על הוועדה המקומית לתיכנון ולבנייה, הגליל המרכזי — וזאת לפי פירסום בעתון "הארץ" מיום 22 בדצמבר 1970. מדיר־וחשבון זה מסתבר כי סכומי האגרות שנגבו בעד בנייה לא הועברו לרשויות המקומיות, כפי שנקבע על־ידי החוק, בטענה כי אין לרשויות המקומיות בתחום הוועדה מנגנונים טכניים המסוגלים לערוך את החישובים של סכומי האגרות.

יחד עם הקנסות על בנייה בלתי־חוקית מגיעים סכומים אלה לחצי מיליון לירות בערך, שהרשויות המקומיות אינן רואות אותן — דבר שאין לו כל הצדקה.

הרשויות המקומיות הערביות מקופחות גם בתקציבי הפיתוח למרות המאמץ הגדול של תושבי הכפרים עצמם. האם קיימת הצדקה שכל הסכום שהוקצב לכפרים הערביים כהלוואות לחיבור הכפרים הערביים לרשת החשמל הוא 550 אלף לירות בתקציב השנה, בעוד שהממשלה תשקיע 500 אלף לירות בהתקנת רשת החשמל ברמת־הגולן. אין לכך כל הצדקה.

המועצות המקומיות הערביות זכאיות הן לעזרה רבה והן ליחס אחר לגמרי מצד השלטון המרכזי.

תושבי הרשויות המקומיות הערביות, שברובן אלה הם יישובים חקלאיים, שואלים מדוע אין בשום מועצה מקומית ועדה חקלאית נבחרת על־ידי המועצה שתטפל בבעיות החקלאיות של הכפר, כפי שקובע החוק.

רמת המבנים של בתי־הספר ברשויות המקומיות היא נמוכה מאוד. רבים הם בתי־הספר שעדיין מפוזרים בחדרים על פני הכפר. עניין זה דורש טיפול ודאגה מיוחדים.

העליתי רק חלק מהבעיות הרבות שהרשויות המקומיות הערביות נתקלות בהן. המשך התפתחותן של הכפר הערבי, זכותו ליחס אחר, יחס של כבוד ושוויון זכויות — מחייבים דיון על בעיות אלה בכנסת.

הי"ר מ. ביבי:

רשות הדיבור לשר הפנים, לתשובה.

שר־הפנים י. בורג:

אדוני היושב־ראש, כנסת נכבדה. קיבלנו עכשיו מקדמה על חשבון הוויכוח על פעולות משרד הפנים, על מה שיינשה ולא נעשה במסגרת התקציב. אני מציע להעביר את הצעתו של חבר־הכנסת טובי לוועדת הפנים דווקא מפני שאני משוכנע שחלק מהדברים שהעלה כאן הם צרת רבים, בלי שצרת זו יכולה ליהפך לחצי נחמה, או לאחוז קטן יותר של נחמה.

מצבן של הרשויות המקומיות איננו טוב. אבל בחלק של הרשויות המקומיות היהודיות ההתפתחות גדלה, בעקבות העלייה הגדולה, והיצר היה גדול מעבר לחשבון הקד שנעשה בעפרון או בעט. לעומת זאת, כאשר אנחנו עוסקים באוכלוסיה הערבית שבתוך המדינה, אורחי המדינה עם כל הזכויות, רואים אנו כי שם היתה התפתחות איטית יותר, אבל לא בעטיה של המדינה. אני מציע להעביר את העניין לוועדת הפנים של הכנסת, כי אני מעוניין שכל הפרטים על דיוקם ייבדקו שם. בינתיים אני

נעשה — לשנה הבאה להקים מועצות נוספות בכפרים דיר-אל-אסד, כבול, דיר-חנא, ג'ודיידה, ביר-אל-מכסור וביענה.

כמו כן בתכניתנו לצרף 5 כפרים למועצות אזוריות: אוס-אל-קוטוף — למועצה האזורית מנשה; טייבה — למועצה האזורית הגליל העליון; סולם, ניין ודהי — למועצה האזורית יזרעאל.

גידול מספר הרשויות המקומיות הערביות ועמו ריבוי פעולות הפיתוח וביצוע מפעלים מביא לידי הגדלת תקציביהן. גם כאן — צבת בצבת עשויה. צריכים להגדיל את התקציב על מנת להרים את רמת השירותים. והמשרד מצדו יהיה מוכן להשתתף בכל נסיון להיטיב ולשפר את השירותים. בשנתיים האחרונות הוכפל כמעט הסכום שאושר לביצוע עבודות פיתוח בסקטור הערבי והגיע קרוב ל-11 מיליון לירות, לעומת 6 מיליון לירות בשנה הקודמת.

לא תמיד, כפי שציניתי, ואני מוכן לציין זאת עוד פעם, מנצלות הרשויות המקומיות את ההקצבות הניתנות להן. שיעור המיסים ברשויות המקומיות הערביות ממשיך להיות נמוך ואינו מספיק כדי לקיים את השירותים הקיימים ובוודאי לא כדי להקים מפעלים חדשים. הממוצע של נטל המסים ברשויות המקומיות האלה — ואבקש מהכנסת, בוועדת הפנים, לבדוק את העובדה הזאת — נע בין 5 לירות לנפש לשנה ל-30 לירות לנפש לשנה.

בנוגע לתכנית מיתאר — אני מתכבד להודיע לכנסת שקיימות 52 תכניות מיתאר ליושבים הערביים, בשלבים שונים של הכנה. מתוך 52 אלה 10 תכניות נמצאות כבר בהפקדה — זה השלב האחרון בתהליכי העשייה והיציאה; 3 תכניות קיבלו תוקף; 20 תכניות נמצאות בשלבים של סיום ו-19 תכניות נמצאות בשלבים שונים של הכנה.

השטח הכללי של הבנייה, באלפי מטרים מרובעים, ביישובי המיעוטים, והחלוקה לפי המחוזות, בשנת 1969, היו כוליהלן: מחוז הצפון — 217,000 מטר מרובע; מחוז חיפה — 63,500 מטר מרובע; מחוז המרכז — 23,200 מטר מרובע; ירושלים — 3,000 מטר מרובע. שטח הבנייה ביישובי המיעוטים הגדולים בשנת 1969 היה: נצרת — 26,069 מטר מרובע; שפרעם — 9,260 מטר מרובע; אוס-אל-פחם — 11,297 מטר מרובע; טייבה — 17,756 מטר מרובע, ייתכן שלעניין זה ולצורך זה אין המספרים מספיקים, אבל יש בהם בכל זאת כדי לתת תמונה בהירה, מאלפת וטובה.

אמיל חביבי (הרשימה הקומוניסטית החדשה):
אם תדבר על סנטימטרים, יהיה יותר ברור.

שר-הפנים י. בורג:

אתי אל התווכח על מתימטיקה, לא מפני שאיני יודע, אלא מפני שאני כן יודע. אני יכול גם למסור מספרים במילימטרים, אבל אז יהיו המספרים כל כך ארוכים, שגם יום רביעי של הכנסת לא יספיק. בהערה שהעירות לא היה טעם ולא תכלית.

מגמת משרד הפנים ללכת קדימה בכיוון של מתן סטטוס מוניציפלי, דבר שלא יכול להיעשות בלי שותפות, בלי שיתוף האוכלוסים. המלה "שיתוף" אינה מכוונת רק לשיתוף פוליטי, אלא גם, ובעיקר, לשיתוף כספי. הואיל והמדובר בשירותים, הבסיס לזה הוא תמיד התקציב. אני רוצה לסיים ולהביא עובדה נוספת לידיעת

גבוהה. אין משרד הפנים מוכן להעלות את רמת המענקים כשאין מצד הרשות רצון להעלות את רמת השירותים.

לא הייתי נוהג אחרת כלפי שום מקום ולא איכפת לי מה הרב האוכלוסייה שם. באותה מידה שרמת השירותים תים תשופר, גם המשרד יגדיל מצדו את המענק. אם יש בזה אתגר לכוחות המעוניינים, אדרבה ואדרבה, ונקבל זאת באהבה ובהבנה.

יש חלק מהמועצות שלא גבו בכלל ארנונות רכוש או שגבו סכום קטן ביותר. אנחנו מנהלים משא-ומתן עם האוצר בעניין זה, כדי למצוא פורמולה חדשה לחלוקתה של המורת הארנונה והרכוש, ואם בעניין זה יש או היו עיוותים מבחינת החישובים — לא מבחינת הרמה הנמוכה של הגבייה — יגיעו הדברים לידי תיקונם.

אשר לעומס המילואות — יתרות המילואות של כל הרשויות המוניציפליות של המיעוטים לשנת 1969/70 לא הגיעו ל-15 מיליון לירות. מרבית המילואות הם בתנאי מילואות פיתוח, בכללם מטעם מפעל הפיס, ואין בהם משום הכבדת יתר על התקציב בכללותו.

אני רוצה לומר משהו על קצב המוניציפליזציה של ישובי המיעוטים, — כלומר, דבר שאני מעוניין בו והמדי-נה מעוניינת בו. אני מוכן לומר שהביצוע לאור המגמה הטובה הזאת אינו מדויק לדאבוננו את התכניות. אני חושב ששתי הדוגמאות שאביא מיד מדברות בעד עצמן ומוכיחות שהמצב אינו כל כך אידילי כפי שהברי-הכנסת טובי מנסה לומר, שהאוכלוסיה בכפרים שהוא מדבר עליהם אין לה עניין אלא להגיע לסטטוס מוניציפלי מסוג זה או אחר, ומשרד הפנים, עלי-ידי מחדליו, אינו עוזר לה.

תופיק טובי (הרשימה הקומוניסטית החדשה):
יש להם גם עוד עניינים.

שר-הפנים י. בורג:
יש להניה.

הדוגמה הראשונה: בשנת 1958 החליט משרד הפנים — ולדעיו זה מלאו כבר שנות בר-מצווה — לתת מעמד מוניציפלי לכפרים ערה וערערה. שני הכפרים האלה הביעו התנגדות נמרצת לכל תכנית מוניציפלית. בשנת 1962, כאשר הייתי עדיין במשרד הדואר שעדיין לא היה למשרד התקשורת, ביקרה ועדת הפנים של הכנסת בכפרים הנזכרים וגם באותה הזדמנות הביעו תושבי הכפר את התנגדותם. באוגוסט 1970 הוקמה המועצה המקומית בערערה ואנו שוקדים עדיין על הקמת המועצה המקומית בערה.

הדוגמה השנייה: בוודאי זכורה לכנסת פרשת כפר-מגדא שהחרים את הבחירות ארבע פעמים. לכן עד עתה קיימת בכפר זה ועדה קרואה.

הבאתי את הדוגמאות הללו, כי הרבה פעמים סיסמה גדולה וגבוהה מקבלת צבע יותר מציאותיות ואמיתיות כאשר גותנים את הפרטים לדיוקם.

עם זאת, ביישובי המיעוטים קיימות כיום 51 רשויות מקומיות, בכללן עיריות נצרת ושפרעם והמועצה האזורית מרכז הגליל. 23 כפרים צורפו ל-9 מועצות אזוריות וב-16 כפרים מכהנים נאמנים שנתמנו על-ידי משרד הפנים. הרשת המוניציפלית מקיפה איפוא למעלה מ-83% מכלל האוכלוסיה הערבית.

בתכניתנו — אני חושב שצריך לציין גם את התכניות, על מנת שיהיה מקום בעוד שנה לומר למה הדבר לא

— הצעות לסדר-היום (בורג, ביבי, טובי); הודעה אישית של חבר-הכנסת א. אבנרי (ביבי, אבנרי, בורג, האוונר); הודעת שר-הפנים י. בורג (ביבי, בורג, אבנרי) —

השכלה וידע מתאימים מתוך הסקטור הזה לפנות למק- צועות אלה, ועל ידי כך ממילא יאופשר לרשויות המקור- מיות האלה לשפר ולהרחיב את השירותים המקומיים. בסיכומי של דבר, אני מציע להעביר את הצעת חבר- הכנסת טובי לוועדת הפנים.

היו"ר מ. ביבי:

האם חבר-הכנסת טובי מסכים להצעה?

חנניק טובי (הרשימה הקומוניסטית החדשה): כן.

היו"ר מ. ביבי:

ובכן, לפנינו הצעה אחת — להעביר את העניין לוועדת הפנים.

הצבעה

ההצעה להעביר את העניין לוועדת הפנים נתקבלה.

ג. הודעה אישית של חבר-הכנסת א. אבנרי

עתונים, וכלי תקשורת אחרים, מן המוכרים ביותר בעו- לם, שחזרו זה עתה מביקור בעזה ללא ליווי, כשהם מזועזעים ונחרדים ממה שראו כמו עיניהם.

גדעון האוונר (המפלגה הליברלית העצמאית): אפשר לקבל שמות?

אורי אבנרי (העולם הזה — כוח חדש):

אני מוכן להופיע לפני כל מוסד שיומין אותי ולהביא את הדברים הללו. אבל ברשות היושב-ראש אני יכול להוסיף ולהגיד: סוכנות הידיעות הצרפתית, השבועון "גובל אוסטרופטר" ועתונאים אמריקאיים.

קצינים, חיילים ועובדים אחרים של הממשל הצבאי בעזה לא הסתירו מפני העתונאים את הזדעזעויותם ממראה עיניהם.

ראוי לציין, כי שר הבטחון, משה דיין, אמר לא מכבר בחיפה, כי חיילי צה"ל מסרבים למלא אחרי הוראה שעליהם לירות לתוך קהל שמתוכו נזרק עליהם רימון. גישה מוסרית זו, שהיא לכבוד המדינה כולה, מזכירה את דבריו הנאצלים של האיש אריוו, שאמר, מיד אחרי רצח שני ילדיו, כי אינו שונא את הערבים.

בהתאם לכל אלה אני חוזר ואומר, שמסרתי לכנסת מידע נכון, וכי אכן מבצעים אנשי משמר הגבול מעשים הסותרים את מוסר צה"ל. אין שחר לדרישת שר הפנים שאביע צער על מה שנראה לי כמילוי חובתי המצפונית כחבר הכנסת.

ד. הודעת שר-הפנים י. בורג

אבל הזכרון שלי עדיין טוב למדי — שלא ביקשתי ממך, חבר-הכנסת אבנרי, להביע צער. אם ביקשתי — ייתכן שאני אביע צער על זה שביקשתי.

אורי אבנרי (העולם הזה — כוח חדש): אני מוכן להגיש לך את הדף.

שר-הפנים י. בורג:

אינני מתכחש בינתיים לשום דבר וכל מה שאני אומר עכשיו אמת. לכן אין לי שום צורך בזה.

הכנסת. אני חושב שהעניין שאגיד עכשיו יש בו כדי לתת הוכחה נוספת למגמת משרד הפנים לנהל את הרשויות מתוך הבנה הדדית ומקסימום של שוויון. ובכן, במשרד הפנים נתקבלה בתקופה האחרונה החלטה עקרו- נית, שלפיה יושבו תנאי השכר ותנאי הקידום בדרגה של העובדים ברשויות המקומיות של המיעוטים לאלה של חבריהם, עמיתיהם, ברשויות האחרות.

בדעת המשרד לקבוע את תחולת ההסדר כבר בשנת הכספים 1971/72. הודעה מפורטת בנדון תישלח לגורמים הנוגעים בדבר לאחר שיושלמו הסידורים הטכניים הכרו- כים בהסדר זה. אני מחייב את הרעיון הזה ואת ביצוע הרעיון, באשר זה יאפשר קליטת עובדים גם מן החוץ, עובדים בעלי השכלה, אשר בגלל רמת שכר נמוכה נמנעו עד היום מלעבוד במקצועות של שירותים או מזכירות ברשויות האלה. אני מקווה שהעניין הזה של מתן שוויון בדרגות ואפשרות קידום בוותק ובמקצוע יתן מקום לבעלי

היו"ר מ. ביבי:

הודעה אישית לחבר-הכנסת אבנרי.

אורי אבנרי (העולם הזה — כוח חדש):

כבוד היושב-ראש, כנסת נכבדה. אתמול האשים אותי שר הפנים במסירת מידע כוזב על המתרחש כעת בעזה.

שר-הפנים י. בורג:

איפה היתה המלה "כוזב"?

אורי אבנרי (העולם הזה — כוח חדש):

מסירת מידע "לא נכון".

שר-הפנים י. בורג:

"לא מדויק".

אורי אבנרי (העולם הזה — כוח חדש):

אמרת "לא נכון".

במסגרת הוויכוח על חוק כלי-היריה הבעתי את מחאתי על פעולות משמר הגבול בעזה, הסותרות את המוסר של צה"ל. הקדמתי לכך גינוי תקיף למעשה הנפשע של הפיגוע שרצחו את ילדי אריוו, והבעתי את הדעה כי יחס ברוטלי לאוכלוסייה אך יעזור לפיגועים.

מכיוון שהשר האשים אותי, בתשובה על כך, במס- רת מידע שאינו נכון, והצטרף לדרישה של חבר-הכנסת ישראל בן-מאיר שאביע צער על דברי, הריני מוצא לנכון לקבוע: פנו אלי כתבים של העתונות הורה, ביניהם

היו"ר מ. ביבי:

רשות הדיבור לשר הפנים, להודעה.

שר-הפנים י. בורג:

כבוד היושב-ראש, כנסת נכבדה. יש כנראה שתי שיטות של התייחסות לעניינים מסוימים — או שלא מתייחסים אליהם ומביעים בזה את ההערכה המתאימה או שאומרים משהו עליהם. אני בוחר בשיטה השנייה. נדמה לי — עוד לא הספקתי לראות את הפרוטוקול,

חוברת י"ב, ישיבה קמ"ד, כ"ג טבת תשל"א (20 ינואר 1971)
— הודעת שר-הפנים י. בורג (בורג, אבנרי, ביבי) —

שר-הפנים י. בורג:

הוויכוח הוא על זה, שכאשר דובר על כך בכל השבועות והחודשים של רציחות — היה שקט כאן אצל איש אחד, שעל זה לא דיבר, ולא דיבר בטונים כאלה, ולא שאל את "גובל אובסרוור" או "אגנס פראנס" — לא הקשבתי בדיוק מי זה היה — או "ז'ן אפריק". אם כן, אינני רוצה שלדברים הללו יהיה תיאור ודפורטוה חד-צדדיים. הכללים אשר לפיהם פועלים כל הזרועות והאורגאניזם של ממשלת ישראל הם כללים של מוסר, ובעיני זה דבר לא מן הטובים ולא מן המוסריים כאשר מנסים להכניס טריווין בין זרועות הבטחון השונים, וחבר-הכנסת אבנרי יעמוד ויחלק ציונים: טוב, מצויין, כך וכך וכך. דברים כאלה לא יהיו. הם לא אמת וגם לא צריך להשמיע אותם.

היו"ר מ. ביבי:

הישיבה הבאה של הכנסת ביום שני הבא, בשעה 16.00, ישיבה זו נעולה.

אני זוכר שכאשר דיברתי קרא חבר-הכנסת בן-מאיר איוון קריאת-ביניים. לא תמיד האקוסטיקה פועלת בשעה שאתה מדבר.

אני רוצה לומר: הבעת הצער שלך היא בלתי-רלבנטית לגמרי לנושא. והנושא הוא: הסתה שמסיתים תוך הדגשתם והעלמתם של עניינים. זה הנושא.

אתמול, אגב תיקונים בעלי משקל בינוני שהצעתי לחוק כלי היריה, נוצלה הבמה עלי-ידי חבר-הכנסת אבנרי; והבוקר פעם נוספת, במסגרת של הנמקת ההסתייגויות שנעשתה גמישה מאוד בזמן ובתוכן; ועכשיו שוב. ובכן, רוצה אני לומר, ואני אומר זאת — אני הושב — על דעת כל תושבי המדינה, ואני אומר זאת — כך הושבני — על דעת הממשלה: אנחנו לא ניתן לטשטש את העובדות ולא ניתן שמקום, שהוא בשליטת שלטונות ישראל, יהיה מקום הפקה, שם מתרחשות רציחות של בני-אדם — בלא הבדל דת, גזע ומין.

אורי אבנרי (העולם הזה—כוח חדש):
על זה הוויכוח?

הישיבה נעולה בשעה 12.55.

נספחות

א. סדר-היום לשיבות קמ"ב-קמ"ד

- א. שאילתות.
- ב. סקירת שר הסעד על פעולות משרדו.
- ג. חוק המכר (מכר-טובין בין-לאומי), תשל"א-1971 (קריאה שנייה ושלישית).
- ד. חוק התקציב לשנת 1971/72, תשל"א-1971 (קריאה ראשונה) - דיון ותשובת השר.
- ה. חוק כלי היריה (תיקון מס' 4), תשל"א-1970 (קריאה ראשונה).
- ו. חוק לימוד חובה (הוראת שעה) תשל"א-1971 (קריאה ראשונה).
- ז. הצעות לסדר-היום.
- ח. מצב מוסדות ההשכלה הגבוהה (הצעות חברי-הכנסת א. כץ ור. ארזי).
- ט. בעיית השידורים המסחריים בטלוויזיה (הצעת חברי-הכנסת א. אבנרי).
- י. חוק לתיקון פקודת סדר הדין הפלילי (מעצר וחיפוש) (מס' 2), תשל"א-1970 (קריאה ראשונה).
- יא. חוק הטיס (עבירות ושיפוט), תשל"א-1971 (קריאה שנייה ושלישית).
- יב. חוק דיני העונשין (בטחון המדינה, יחסי חוץ וסודות רשמיים) (תיקון מס' 2), תשל"ל-1970 (קריאה ראשונה).
- יג. חוק לתיקון פקודת החוק הפלילי (מס' 32), תשל"ל-1970 (קריאה ראשונה).
- יד. חוק לתיקון חוקי סעד (פקידי סעד ראשיים), תשל"א-1970 (קריאה ראשונה).
- טו. חוק הנכים (תגמולים ושיקום) (תיקון מס' 6), תשל"א-1970 (קריאה ראשונה).
- טז. חוק משפחות חיילים שנספו במערכה (תגמולים ושיקום) (תיקון מס' 7), תשל"א-1970 (קריאה ראשונה).
- יז. חוק יד יצחק בן-צבי (תיקון), תשל"א-1970 (קריאה ראשונה).
- יח. חוק בית הדין לעבודה (תיקון), תשל"א-1971 (קריאה ראשונה).
- יט. סקירת שר הבריאות על פעולות משרדו - תשובת השר.
- כ. שיתוף בין משרד החינוך והתרבות לבין ההסתדרות הציונית העולמית להעמקתו ולהרחבתו של החינוך היהודי בגולה (הצעת חברי-הכנסת י. קורן).
- כא. התערערו ביחסי העבודה (הצעת חברי-הכנסת מ. אביוהר).
- כב. גל השביתות בשירותים חיוניים (הצעת חברי-הכנסת ג. האוזנר).
- כג. חוק לתיקון פקודת העדות (מס' 8), תשכ"ט-1969 (קריאה ראשונה).
- כד. חוק התיכנון והבנייה (תיקון מס' 2), תשכ"ט-1969 (קריאה ראשונה).
- כה. חוק רשות הגמלים (תיקון), תשכ"ט-1969 (קריאה ראשונה).

ב. הצעות לסדר-היום לשיבות קמ"ב-קמ"ד

156. ע. פיינרמן (המערך, עבודה-מפ"ם): הח"דרת שפכי גוש דן למאגר המים התת-קרקעי של ישובי גן-דווה.
157. ח. לנדאו (גח"ל): היחס להתנחלות בפיתחת דפיה.
158. ת. טובי (הרשימה הקומוניסטית החדשה): מצב הרשויות המקומיות בכפרים הערביים ומדיניות הממשלה.

ג. הצעת חוק המכר (מכר-טובין בין-לאומי), תשל"א-1971

1. הגדרה
בחוק זה, "האמנה" - האמנה בדבר חוק אחיד למכר-טובין בין-לאומי, שנחתמה בהאג ביום 1 ביולי 1964.
2. תחולת החוק האחיד
לחוק האחיד שנספח לאמנה, בנוסח שבתוספת לחוק זה (להלן - החוק האחיד), יהיה תוקף של חוק.
3. הצהרה לעניין סעיף 1(ה) לחוק האחיד
הודעה של שר המשפטים, שפורסמה ברשומות, בדבר הצהרה שניתנה על פי סימן 2 לאמנה, תשמש ראייה חותכת לעניין סעיף 1(ה) לחוק האחיד.
4. צו אכיפת חיוב
מקום מצד לחוזה מכר זכאי, לפי הוראות החוק
5. תחילה
חוק זה תחילתו מהיום שהאמנה תיכנס לתקפה לגבי ישראל; שר המשפטים יפרסם ברשומות הודעה בדבר היום האמור, והודעתו תשמש ראייה חותכת למועד תחילת חוק זה.
6. הוראת מעבר
על מכר שנעשה לפני תחילתו של חוק זה יסיף לחול הדין הקודם.

התוספת

(סעיף 2)

חוק אחיד למכר-טובין בין-לאומי

פרק א': תחולת החוק

1. (א) חוק זה יחול על חוזים למכר-טובין שהתקשרו בהם צדדים שמקומות עסקיהם נמצאים בשטחיהן של מדינות שונות, ובאחת הנסיבות האלה:

(1) חוזה המכר מוסב על טובין שבעת עשיית החוזה הם מובלים, או עומדים להיות מובלים, משטחה של מדינה אחת לשטחה של מדינה אחרת;

(2) ההצעה והקיבול היו בשטחיהן של מדינות שונות;

(3) מסירת הטובין צריכה להיות בשטחה של מדינה שלא בשטחה היו ההצעה והקיבול.

(ב) אם אחד הצדדים לחוזה אין לו מקום עסק יבוא לעניין זה מקום מגוריו הרגיל.

(ג) תחולתו של חוק זה לא תהא תלויה באזרחותם של הצדדים.

(ד) בחוזים שנעשו בתכתובת יראו את ההצעה והקיבול כאילו היו בשטחה של מדינה אחת רק אם המכתבים, המברקים או שאר מסמכי התקשורת, המכילים את ההצעה והקיבול, נשלחו ונתקבלו בשטחה של אותה מדינה.

(ה) לא יראו מדינות כ"מדינות שונות" לעניין מקום העסק או מקום המגורים הרגיל של הצדדים אם קיימת לגביהן הצהרה תקפה לעניין זה, שניתנה לפי סימן 2 של האמנה מיום 1 ביולי 1964 בדבר חוק אחיד למכר-טובין בין-לאומי.

2. כללי המשפט הבין-לאומי הפרטי לא יובאו בחשבון לעניין החלתו של חוק זה, וזאת אם יש בו הוראה אחרת לעניין זה.

3. הצדדים לחוזה מכר רשאים לשלול ממנו, במפורש או מכללא, את תחולת חוק זה, כולו או מקצתו.

4. חוק זה יחול גם כאשר הצדדים לחוזה בחרו בו כחוק שיחול על החוזה, בין שמקומות עסקיהם או מקומות מגוריהם הרגילים הם בשטחיהן של מדינות שונות ובין אם לאו, בין שמדינות אלה הן צדדים לאמנה מיום 1 ביולי 1964 בדבר חוק אחיד למכר-טובין בין-לאומי ובין אם לאו, במידה שאין הוא פוגע בהוראות חובה שבכל חוק שהיו חלות אילולא בחרו הצדדים בחוק האחד.

5. (א) חוק זה לא יחול על מכר -

(1) של סטוק, מניה, בטוחות, להשקעה, מסמכים סחירים או כספים;

(2) של אניות, ספינות וכלי טיס, רשומים, או שיש לרשם;

(3) של חשמל;

(4) הנעשה על פי סמכות שבחוק, או בהליכי הוצאה לפועל.

(ב) חוק זה אינו בא לפגוע בהוראות חובה שבחוק הישראלי, הנוגעות להגן על הקונה בעסקאות-מכר שבתשלומים לשיעורין.

6. חוזה להספקת טובין, שיש לייצרם או להפיקם, רואים אותו כמכר במובן חוזה זה, וזאת אם הצד המזמין את הטובין מקבל על עצמו לספק חלק עיקרי של החמרים הדרושים לייצור הטובין או להפקתם.

7. חוק זה יחול על מכר בלא שים לב לאופים המסחרי או הפרטי של הצדדים או של החוזים.

8. חוק זה מסדיר אך ורק את חיובי המוכר והקונה הנובעים מחוזה המכר. במיוחד אין חוק זה עוסק לא בכריתת החוזה, ולא בהשפעתו על הבעלות בטובין שנמכרו, ולא בתקפם של החוזה, או של תנאי מתנאיו, או של כל נהג, וזאת אם נקבעה בו הוראה מפורשת אחרת.

פרק ב': הוראות כלליות

9. (א) הצדדים יהיו מחוייבים בנהוגים שנוקקו להם בחוזה, במפורש או מכללא, ובדרכים שקבעו בינם לבין עצמם.

(ב) הצדדים יהיו מחוייבים גם בנהוגים שבני אדם סבירים במעמדם רגילים לראותם כחלים על החוזה; במקום שהם סותרים חוק זה, יכריעו הנהוגים, וזאת אם הסכימו הצדדים על דרך אחרת.

(ג) נוקקו הצדדים לביטויים, להוראות או לנוסחאות של חוזה, שמקובל להשתמש בהם בהליכות מסחר, יש לפרשם לפי המשמעות הנודעת להם כרגיל במסחר הנדון.

10. לעניין חוק זה יראו הפרת חוזה כהפרה יסודית כל אימת שהמפר ידע, או היה עליו לדעת, בעת גמירת החוזה, שאדם סביר במעמדו של הצד האחר לא היה מתקשר בחוזה אילו דאח מראש את ההפרה ותוצאותיה.

11. מקום שלפי חוק זה יש לבצע פעולה "מיד", יש לבצעה תוך תקופה קצרה ככל האפשר, לפי הנסיבות, לאחר שניתן לבצעה באורח סביר.

12. לעניין חוק זה, הביטוי "מחיר מצוי" משמעותו מחיר המבוסס על קביעה רשמית של שוק, ובהעדר קביעה כאמור - על הגורמים המשמשים, לפי נוהג השוק, לקביעת המחיר.

13. לעניין חוק זה, הביטוי "ידע", או היה עליו לדעת - לגבי אחד הצדדים לחוזה - או כל ביטוי דומה לזה מתכוון למה שאדם סביר במעמדו של אותו צד ידע או צריך היה לדעת.

14. הודעות שנקבעו בחוק זה יינתנו באמצעים המקובלים בנסיבות העניין.

15. חוזה מכר אינו טעון ראיה שבכתב, ואין הוא כפוף לכל דרישה אחרת לעניין צורה, ובמיוחד, גיתן להוכיחו באמצעות עדים.

ג. תרופות בשל אי-קיום חיוביו של המוכר לעניין מועד המסירה ומקומה

24. (א) לא קיים המוכר את חיוביו לעניין מועד המסירה או מקומה, רשאי הקונה, כאמור בסעיפים 25 עד 32 -

(1) לדרוש מן המוכר את קיום החוזה;

(2) להודיע על ביטול החוזה.

(ב) הקונה רשאי גם לתבוע פיצויים כאמור בסעיף 82 או בסעיפים 84 עד 87.

(ג) בשום מקרה לא יהא המוכר זכאי לפנות לבית-משפט, או לבוררות, בבקשת ארכה.

25. הקונה לא יהא זכאי לדרוש מן המוכר את קיומו של החוזה, אם יש לו אפשרות סבירה לקנות טובין הבאים במקום הטובין שלפי החוזה וקנייה חלופה כאמור תואמת את הנוהג; במקרה זה יהא החוזה בטל מאליו משעה שיש לבצע את הקנייה החלופה.

(א) תרופות לעניין מועד המסירה

26. (א) מקום שאי-מסירת טובין במועד שנקבע היא הפרה יסודית של החוזה, רשאי הקונה לדרוש מן המוכר את קיום החוזה או להודיע על ביטולו; עליו להודיע למוכר על החלטתו תוך זמן סביר, שאם לא כן יהא החוזה בטל מאליו.

(ב) דרש המוכר מן הקונה להודיע על החלטתו לפי סעיף קטן (א), והקונה לא עשה זאת מיד, יהא החוזה בטל מאליו.

(ג) ביצע המוכר את המסירה לפני שהודיע הקונה על החלטתו לפי סעיף קטן (א), והקונה לא השתמש מיד בזכותו להודיע על ביטול החוזה, אין החוזה ניתן לביטול.

(ד) מקום שבחר הקונה בקיום החוזה ולא השיג זאת תוך זמן סביר, רשאי הוא להודיע על ביטול החוזה.

27. (א) מקום שאי-מסירת הטובין במועד שנקבע אינה הפרה יסודית של החוזה, נשמרת למוכר הזכות לבצע את המסירה, ולקונה - הזכות לדרוש מן המוכר את ביצוע החוזה.

(ב) אולם הקונה רשאי להעניק למוכר ארכה נוספת של זמן סביר; אי-מסירה תוך ארכה זו היא הפרה יסודית של החוזה.

28. אי-מסירת טובין במועד שנקבע תיחשב להפרה יסודית של החוזה כל אימת שמחיר טובין אלה נקבע בשוק, שבו יוכל הקונה להשיגם.

29. הציע המוכר את מסירת הטובין לפני המועד שנקבע, רשאי הקונה לקבל או לדחות את המסירה; קיבל אותה - רשאי הוא לשמור לעצמו את הזכות לתבוע פיצויים לפי סעיף 82.

(ב) תרופות לעניין מקום המסירה

30. (א) מקום שאי-מסירת הטובין במקום שנקבע היא הפרה יסודית של החוזה, ואי-מסירת הטובין במועד שנקבע אף היא הפרה יסודית, רשאי הקונה לדרוש מן המוכר את קיום החוזה או להודיע על ביטולו; עליו להודיע למוכר על החלטתו תוך זמן סביר, שאם לא כן יהיה החוזה בטל מאליו.

16. מקום שלפי הוראות חוק זה זכאי צד אחד לחוזה המכר לתבוע מן הצד האחר קיומו של חיוב, לא יהא בית-משפט חייב ליתן או לאכוף פסק דין המורה על ביצוע בעין, אלא לפי הוראות סימן 7 של האמנה מיום 1 ביולי 1964 בדבר חוק אחיד למכר-טובין בין-לאומי.

17. שאלות הנוגעות לעניינים המוסדרים בחוק זה ולא הוכרעו בו במפורש יוסדרו בהתאם לעקרונות הכלליים שעליהם מבוסס חוק זה.

פרק ג': חיובי המוכר

18. המוכר חייב לבצע את מסירת הטובין והמסמכים הנוגעים לכך, ולהעביר את הבעלות בטובין, כנדרש בחוזה ובחוק זה.

סימן א': מסירת הטובין

19. (א) המסירה תהא בנתינת טובין המתאימים לחוזה.

(ב) היה חוזה המכר מצריך הובלת הטובין, ולא הוסכם על מקום אחד למסירה, תבוצע המסירה בנתינת הטובין למוביל לשם העברתם לקונה.

(ג) מקום שהטובין שניתנו למוביל לא יוחדו בבי-רוד לקיום החוזה, אם בקביעת מען או בכל אמצעי אחר, ישלח המוכר לקונה, בנוסף לנתינת הטובין, הודעת משגור, ואם יש צורך בדבר - מסמך המפרט את הטובין.

סימן משנה 1: חיובי המוכר לעניין מועד

המסירה ומקומה

א. מועד המסירה

20. מקום שהסכימו הצדדים על תאריך למסירה, או שהתאריך נקבע בנהוג, חייב המוכר למסור את הטובין בתאריך זה, ללא צורך בכל צעד פורמלי אחר, ובלבד שהתאריך קבוע או ניתן לקביעה, לפי הלוח, או נקבע בקשר למאורע מוגדר שהצדדים יכולים לוודא את תאריכו.

21. מקום שלפי הסכמת הצדדים או לפי הנהוג יש לבצע את המסירה תוך פרק זמן מסוים (כגון חודש פלוני או עונה פלונית), רשאי המוכר לקבוע את התאריך המדויק של המסירה, זולת אם נראה מתוך הנסיבות שקביעת התאריך נשמרה לקונה.

22. מקום שמועד המסירה לא נקבע בהתאם להוראות סעיפים 20 או 21, חייב המוכר למסור את הטובין תוך זמן סביר לאחר גמירת החוזה, בשים לב לטבעם של הטובין ולנסיבות.

ב. מקום המסירה

23. (א) לא היה חוזה המכר מצריך הובלת הטובין, ימסור המוכר את הטובין במקום שבו היה מקום עסקו בעת גמירת החוזה, ובאין לו מקום עסק - במקום מגוריו הרגיל.

(ב) כשהמכירה היא של טובין מסוימים והצדדים ידעו שהטובין היו מצויים במקום פלוני בעת גמירת החוזה, על המוכר למסור את הטובין במקום זה; הוא הדין אם הטובין שנמכרו הם טובין בלתי מסוימים שיש לקחתם מתוך מלאי פלוני, או שיש לייצרם או להפיקם במקום שהיה ידוע לצדדים בעת גמירת החוזה.

35. (א) התאמת הטובין לחוזה תיקבע לפי מצבם בעת העברת הסיכון, אולם אם הסיכון לא עבר, בין מחמת הודעה על ביטול החוזה ובין מחמת בקשת החלפה, תיקבע ההתאמה לחוזה לפי מצב הטובין בשעה שבה היה עובר הסיכון אילו היו הטובין בהתאמה לחוזה.

(ב) המוכר יהיה אחראי לתוצאותיה של אי-התאמה שחלה לאחר המועד, שנקבע בסעיף קטן (א), אם היא חלה מחמת פעולת המוכר או פעולת אדם שהמוכר אחראי להתנהגותו.

36. המוכר אינו אחראי לתוצאותיה של אי-התאמה מן הסוג הנדון בפיסקאות (4), (5) או (6) לסעיף קטן (א) של סעיף 33, אם בעת גמירת החוזה ידע הקונה על אי-ההתאמה האמורה או שלא ייתכן שנת-עלמה ממנו.

37. מסר המוכר את הטובין לפני המועד שנקבע למסירה, הוא רשאי, עד לאותו מועד, למסור כל חלק או כמות חסרים של הטובין, או למסור טובין אחרים התואמים את החוזה, או לתקן כל ליקוי בטובין שנמסרו, ובלבד שהשימוש בזכות זו לא יגרום לקונה אי-נוחות בלתי סבירה או הוצאה בלתי סבירה.

ב. קביעת אי-ההתאמה וההודעה עליה

38. (א) על הקונה לבדוק את הטובין, או לגרום לבדיקתם, מיד.

(ב) היו הטובין מובלים, יבדקם הקונה במקום הייעוד.

(ג) חזר ושלח הקונה את הטובין למקום אחר, ללא שטעון, והמוכר ידע, או היה עליו לדעת, בעת גמירת החוזה, על האפשרות של משלוח שני זה, ניתן לדחות את בדיקת הטובין עד שיגיעו למקום ייעודם החדש. (ד) דרכי הבדיקה יהיו לפי הסכם הצדדים, ובאין הסכם - לפי החוק או הנהוג של המקום שבו תבוצע הבדיקה.

39. (א) הקונה יאבד את הזכות להסתמך על אי-התאמה של הטובין, אם לא נתן למוכר הודעה על כך מיד לאחר שגילה את אי-ההתאמה או שהיה עליו לגלותה; אולם אם מתגלה לאחר זמן ליקוי שלא ניתן לגלותו בבדיקה האמורה בסעיף 38, רשאי הקונה בכל זאת להסתמך עליו, ובלבד שנתן למוכר הודעה על כך מיד לאחר גילוי. מכל מקום, יאבד הקונה את הזכות להסתמך על אי-ההתאמה אם לא נתן הודעה על כך למוכר תוך שנתיים מן התאריך שבו נמסרו הטובין, זולת אם אי-ההתאמה היא הפרת ערבות שניתנה לתקופה ארוכה מזו.

(ב) קונה הנותן למוכר הודעה על אי-התאמה יפרט את טיבה ויזמין את המוכר לבדוק את הטובין או לגרום לבדיקתם בידי בא-כוחו.

(ג) מקום שההודעה המוזכרת בסעיף קטן (א) נשלחה במכתב, במברק או בדרך נאותה אחרת, העובדה שההודעה התאחרה או שלא הגיעה למקום ייעודה לא תשלוט מן הקונה את הזכות להסתמך עליה.

40. אין המוכר זכאי להסתמך על הוראות סעיפים 38 ו-39 אם אי-ההתאמה היא בעובדות שידע, או שלא ייתכן שנעלמו ממנו, והוא לא גילה אותן.

(ב) ביקש המוכר מן הקונה להודיע על החלטתו לפי סעיף קטן (א), והקונה לא עשה זאת מיד, יהא החוזה בטל מאליי.

(ג) הוביל המוכר את הטובין למקום שנקבע לפני שהודיע הקונה על החלטתו לפי סעיף קטן (א), והקונה לא השתמש מיד בזכותו להודיע על ביטול החוזה, אין החוזה ניתן לביטול.

31. (א) במקרים שסעיף 30 אינו חל עליהם שמורה למוכר הזכות לבצע את המסירה במקום שנקבע, ולקונה - הזכות לדרוש מן המוכר את קיום החוזה.

(ב) אולם הקונה רשאי להעניק למוכר ארכה נוספת של זמן סביר; אי-מסירה תוך פרק זמן זה במקום שנקבע יתייחס להפרה יסודית של החוזה.

32. (א) מקום שהמסירה צריכה להיות בנתינת הטובין למוביל, והטובין ניתנו כאמור שלא במקום שנקבע, רשאי הקונה להודיע על ביטול החוזה, אם אי-המסירה במקום שנקבע היא הפרה יסודית של החוזה; הוא מאבד זכות זו אם לא הודיע על הביטול מיד.

(ב) לקונה תהא אותה הזכות, בנסיבות ובתנאים האמורים בסעיף קטן (א), אם נשלחו הטובין למקום שאינו המקום שנקבע.

(ג) אם המשלוח ממקום או למקום, שאינם המקום שנקבע, אינו הפרה יסודית של החוזה, רשאי הקונה רק לתבוע פיצויים לפי סעיף 82.

סימן משנה 2: חיובי המוכר לעניין התאמת הטובין

א. אי-התאמה

33. (א) המוכר לא קיים את חיובו למסור את הטובין, אם מסר -

(1) רק חלק מהטובין שנמכרו, או כמות גדולה או קטנה מכפי שהתחייב בחוזה;

(2) טובין שאינם הטובין שבהם מדבר החוזה, או טובין מסוג שונה;

(3) טובין החסרים את הסגולות אשר לדגם או לדוגמה שנתן או שלח המוכר לקונה, זולת אם הוצגו בלא התחייבות, מפורשת או מכללא, שהטובין יהיו כמותם;

(4) טובין שאין בהם הסגולות הדרושות לשימושם הרגיל או המסחרי;

(5) טובין שאין בהם הסגולות הדרושות למטרה מיוחדת שאליהן נתכוונו, במפורש או מכללא, בחוזה;

(6) ובכלל, טובין שאין בהם הסגולות וסימני ההיכר שנתכוונו להם, במפורש או מכללא, בחוזה.

(ב) הבדל בכמות, חסרונם של חלק מהטובין או היעדרם של סגולה פלונית או סימן היכר פלוני לא יובאו בחשבון אם אין להם חשיבות.

34. הזכויות הניתנות לקונה בחוק זה למקרים הנדונים בסעיף 33 מוציאות כל תרופה אחרת המבוססת על אי-התאמה של הטובין.

הודיע על ביטולו, רשאי הוא להפחית מן המחיר בשיעור שבו פחת ערך הטובין בעת גמירת החוזה עקב אי-ההתאמה.

47. הציע המוכר לקונה טובין בלתי מסויימים בכמות גדולה מזו שנקבעה בחוזה, רשאי הקונה לדחות את הכמות היתרה או לקבלה. דחה את הכמות היתרה, יהא המוכר חייב רק בפיצויים בהתאם לסעיף 82. קיבל הקונה את הכמות היתרה, כולה או מקצתה, עליו לשלם בעדה לפי השיעור המוסכם בחוזה.

48. הקונה רשאי להשתמש בזכויות הקבועות בסעיפים 43 עד 46 גם לפני המועד שנקבע למסירה, אם ברור הדבר שהטובין שיימסרו לא יהיו תואמים את החוזה.

49. (א) הקונה יאבד את זכותו להסתמך על אי-ההתאמה לחוזה בתום שנה אחת לאחר שנתן את ההודעה כאמור בסעיף 39, וזולת אם נמנע הימנו להשתמש בזכותו עקב מרמה מצד המוכר.

(ב) לאחר תום תקופה זו לא יהא הקונה זכאי להסתמך על אי-ההתאמה, אף לא בדרך של הגנה מפני תובענה. אף-על-פי-כן, אם לא שילם בעד הטובין ובתנאי שנתן הודעה נאותה בדבר אי-ההתאמה מיד כאמור בסעיף 39, רשאי הוא, כהגנה מפני תביעה לתשלום המחיר, להעלות תביעה להפחתת המחיר או לפיצויים.

סימן ב': מסירת מסמכים

50. מקום שהמוכר חייב למסור לקונה מסמכים הנוגעים לטובין, עליו לעשות זאת במועד ובמקום שנקבעו בחוזה או בנוהג.

51. לא מסר המוכר את המסמכים, כאמור בסעיף 50, במועד ובמקום שנקבע, או מסר מסמכים שאינם תואמים את אלה שהחייב היה למסור, יהיו לקונה הזכויות שנקבעו לפי סעיפים 32 עד 34, או לפי סעיפים 41 עד 49, הכל לפי העניין.

סימן ג': העברת הבעלות

52. (א) מקום שהטובין כפופים לזכות או לתביעה של אדם שלישי, על הקונה, אם לא הסכים ליטול את הטובין בכפוף לאותה זכות או תביעה, להודיע למוכר על אותה זכות או תביעה, וזולת אם המוכר כבר יודע עליה, ולדרוש שהטובין ינוקו מהן תוך זמן סביר, או שהמוכר ימסור לו טובין אחרים, נקיים מכל זכויות ותביעות של אדם שלישי.

(ב) מילא המוכר אחד הדרישה לפי סעיף קטן (א), ואף-על-פי-כן סבל הקונה הפסד, רשאי הקונה לתבוע פיצויים בהתאם לסעיף 82.

(ג) לא מילא המוכר אחד הדרישה לפי סעיף קטן (א), ונגרמה בכך הפרה יסודית של החוזה, רשאי הקונה להודיע על ביטול החוזה ולתבוע פיצויים בהתאם לסעיפים 84 עד 87. לא הודיע הקונה על ביטול החוזה או לא היתה הפרה יסודית של החוזה, תהא לקונה הזכות לתבוע פיצויים בהתאם לסעיף 82.

(ד) הקונה יאבד את זכותו להודיע על ביטול החוזה אם לא פעל בהתאם לסעיף קטן (א) תוך זמן סביר משעה שנוכח לדעת, או היה עליו להיווכח לדעת, בדבר הזכות או התביעה של אדם שלישי לגבי הטובין.

53. הזכויות הניתנות לקונה לפי סעיף 52 מוציאות כל תרופה אחרת המבוססת על העובדה שהמוכר לא קיים

ג. תרומות לאי-ההתאמה

41. (א) נתן הקונה למוכר הודעה נאותה על אי-התאמת הטובין לחוזה, רשאי הוא בהתאם לאמור בסעיפים 42 עד 46 -

(1) לדרוש מן המוכר את קיום החוזה;

(2) להודיע על ביטול החוזה;

(3) להפחית את המחיר.

(ב) הקונה רשאי גם לתבוע פיצויים כאמור בסעיף 82 או בסעיפים 84 עד 87.

42. (א) הקונה רשאי לדרוש מן המוכר לקיים את החוזה -

(1) בתיקון הליקויים שבטובין, אם המכירה היא של טובין שעל המוכר להפיקם או לייצרם, ובלבד שיש בידי המוכר לתקן את הליקויים;

(2) במסירת הטובין שנקבעו בחוזה או החלק החסר שבהם, אם המכירה היא של טובין מסויימים;

(3) במסירת טובין אחרים התואמים את החוזה, או במסירת החלק או הכמות החסרים, אם המכירה היא של טובין בלתי מסויימים, וזולת אם יש לקונה אפשרות סבירה לקנות טובין במקום הטובין שלפי החוזה והדבר תואם את הנוהג.

(ב) לא השיג הקונה מן המוכר את קיום החוזה תוך זמן סביר, שמורות לו הזכויות האמורות בסעיפים 43 עד 46.

43. הקונה רשאי להודיע על ביטול החוזה אם אי-התאמת הטובין לחוזה, וגם אי-המסירה במועד שנקבע, הן הפרות יסודיות של החוזה. הקונה יאבד את זכותו להודיע על ביטול החוזה אם לא השתמש בה מיד לאחר שנתן למוכר הודעה על אי-ההתאמה, ובמקרה שעליו חל סעיף קטן (ב) לסעיף 42 - לאחר תום התקופה האמורה בו.

44. (א) במקרים שסעיף 43 אינו חל עליהם שמורה למוכר, לאחר המועד שנקבע למסירת הטובין, הזכות למסור כל חלק או כמות חסרים של הטובין, או למסור טובין אחרים התואמים את החוזה, או לתקן ליקויים שבטובין שנמסרו, ובלבד שהשימוש בזכות זו לא יגרום לקונה אי-נוחות בלתי-סבירה או הוצאות בלתי-סבירות.

(ב) אולם הקונה רשאי לקבוע מועד נוסף סביר לשם המסירה הנוספת או לשם תיקון הליקויים. לא מסר המוכר את הטובין, או לא תיקן את הליקויים, בתום המועד הנוסף, רשאי הקונה, לפי בחירתו, לדרוש את קיום החוזה, או להפחית את המחיר בהתאם לסעיף 45, או, בתנאי שיעשה זאת מיד, להודיע על ביטול החוזה.

45. (א) מסר המוכר רק חלק מן הטובין או כמות בלתי מספקת, או שרק חלק מן הטובין שנמסרו תואם את החוזה, יחולו הוראות סעיפים 43 ו-44 לגבי החלק או הכמות החסרים או שאינם מתאימים לחוזה.

(ב) הקונה רשאי להודיע על ביטול החוזה בכללותו רק אם אי-ביצוע המסירה בשלמות ובהתאמה לחוזה היא הפרה יסודית של החוזה.

46. לא השיג הקונה מן המוכר את ביצוע החוזה ולא

62. (א) מקום שאי-תשלום המחיר במועד שנקבע הוא הפרה יסודית של החוזה, רשאי המוכר לדרוש מן הקונה לשלם את המחיר, או להודיע על ביטולו של החוזה. עליו להודיע לקונה על החלטתו תוך זמן סביר, שאם לא כן בטל החוזה מאליו.

(ב) מקום שאי-תשלום המחיר במועד שנקבע אינו הפרה יסודית של החוזה, רשאי המוכר להעניק לקונה ארכה של זמן סביר. לא שילם הקונה את המחיר בתום הארכה, רשאי המוכר לדרוש מן הקונה את תשלום המחיר או להודיע על ביטולו של החוזה, ובלבד שיעשה זאת מיד.

63. (א) בוטל החוזה מחמת אי-תשלום המחיר, זכאי המוכר לתבוע פיצויים בהתאם לסעיפים 84 עד 87.

(ב) לא בוטל החוזה, זכאי המוכר לתבוע פיצויים בהתאם לסעיפים 82 ו-83.

64. בשום מקרה לא יהא הקונה זכאי לפנות לבית משפט או לבוררות בבקשת ארכה לתשלום המחיר.

סימן ב': נטילה

65. נטילת הטובין היא בעשיית הקונה את כל הפעולות הדרושות כדי לאפשר למוכר את העברתם לקונה ובלקחת הקונה את הטובין לרשותו למעשה.

66. (א) מקום שאי-נטילת הטובין בידי הקונה היא לפי החוזה הפרה יסודית של החוזה, או נותנת למוכר עילה טובה לחשוש שהקונה לא ישלם את המחיר, רשאי המוכר להודיע על ביטול החוזה.

(ב) מקום שאי-נטילת הטובין אינה הפרה יסודית של החוזה, רשאי המוכר ליתן לקונה ארכה של זמן סביר. לא נטל הקונה את הטובין עד תום הארכה, רשאי המוכר להודיע על ביטול החוזה, ובלבד שיעשה זאת מיד.

67. (א) היתה בחוזה שמורה לקונה הזכות לקבוע לאחר מכן את צורת הטובין, מידתם או סימנים אחרים שלהם (מכירה לפי מפרט), ולא ערך הקונה את המפרט האמור במועד שהוסכם עליו, במפורש או מכללא, או תוך זמן סביר לאחר שקיבל דרישה מן המוכר, רשאי המוכר להודיע על ביטול החוזה, בתנאי שיעשה זאת מיד, או לערוך את המפרט בעצמו בהתאם לצרכי הקונה במידה שהם ידועים לו.

(ב) ערך המוכר מפרט בעצמו, יודיע פרטיו לקונה ויקבע פרק זמן סביר שבו רשאי הקונה להגיש מפרט שונה. לא עשה כן הקונה, יהא המפרט שעשה המוכר מחייב.

68. (א) בוטל החוזה מחמת אי-נטילת הטובין, או אי-עריכת מפרט, על-ידי הקונה, תהא למוכר הזכות לתבוע פיצויים בהתאם לסעיפים 84 עד 87.

(ב) לא בוטל החוזה, תהא למוכר הזכות לתבוע פיצויים בהתאם לסעיף 82.

סימן ג': חיובים אחרים של הקונה

69. על הקונה לנקוט בצעדים הקבועים בחוזה, בנוהג או בחוקים או בתקנות בני תוקף כדי להסדיר את תשלום המחיר או לערוב לו, כגון בקיבל שטר חליפין, בפתיחת אשראי נגד מסמכים או במתן ערבות בנקאית.

את חיובו להעביר את הבעלות בטובין, או שהטובין כפופים לזכות או לתביעה של אדם שלישי.

סימן ד': חיובים אחרים של המוכר

54. (א) היה המוכר חייב לשלוח את הטובין לקונה, עליו לעשות, בדרכים ובתנאים המקובלים, את החוזים הדרושים להובלת הטובין למקום שנקבע.

(ב) לא היה המוכר חייב על פי החוזה לעשות ביטוח לגבי הובלת הטובין, עליו לספק לקונה, לבקשתו, את כל הידיעות הדרושות כדי לאפשר לו לעשות ביטוח כאמור.

55. (א) לא קיים המוכר חיוב שאינו בכלל הנוכרים בסעיפים 20 עד 53, רשאי הקונה -

(1) מקום שאי-קיום זה הוא הפרה יסודית של החוזה - להודיע על ביטול החוזה, ובלבד שיעשה זאת מיד, ולתבוע פיצויים בהתאם לסעיפים 84 עד 87;

(2) בכל מקרה אחר - לתבוע פיצויים בהתאם לסעיף 82.

(ב) הקונה גם רשאי לדרוש מן המוכר את קיום החיוב, זולת אם בוטל החוזה.

פרק ד': חיובי הקונה

56. הקונה חייב לשלם את מחיר הטובין וליטלם, כנדרש בחוזה ובחוק זה.

סימן א': תשלום המחיר

א. קביעת המחיר

57. נכרת חוזה, אך אין הוא מציין מחיר ואין בו הוראה לקביעת המחיר, חייב הקונה לשלם את המחיר שהמוכר דורש כרגיל בעת גמירת החוזה.

58. נקבע המחיר לפי משקל הטובין, ייקבע, במקום של ספק, לפי משקל נטו.

ב. מקום התשלום ומועדו

59. (א) על הקונה לשלם למוכר את המחיר במקום עסקו של המוכר, ובאין לו מקום עסק - במקום מגוריו הרגיל, ואם התשלום הוא כנגד מסירת הטובין או המסמכים - במקום שבו מתקיימת מסירה זו.

(ב) אם שינוי במקום עסקו או במקום מגוריו הרגיל של המוכר לאחר גמירת החוזה הגדיל את ההוצאות הכרוכות בתשלום, ישא המוכר בגדילה זו.

60. הסכימו הצדדים על מועד לתשלום המחיר, או שהמועד נקבע בנוהג, על הקונה לשלם את המחיר באותו מועד ללא צורך בכל צעד פורמלי אחר.

ג. תרומות לאי-תשלום

61. (א) לא שילם הקונה את המחיר בהתאם לחוזה ולחוק זה, רשאי המוכר לדרוש ממנו את קיום חיובו.

(ב) המוכר אינו זכאי לדרוש מן הקונה תשלום המחיר אם יש לו אפשרות סבירה לחזור ולמכור את הטובין לאחר ומכירה לאחר כאמור תואמת את הנוהג. במקרה זה יהא החוזה בטל מאליו משעה שיש לבצע את המכירה לאחר.

מגיעה זמנית בלבד לקיום, יהיה הצד החייב בכל זאת מופטר לצמצמות מחיובו, אם הקיום היה, בגלל העיכוב, שונה באורח כה יסורי עד כדי היותו קיומו של חיוב שונה לגמרי מזה שנתכוננו לו בחוזה.

(ג) היפטר של צד אחד לפי סעיף זה אינו מוציא את ביטולו של החוזה לפי איזו הוראה אחרת שבחוק זה, ואינו שולל מן הצד האחר כל זכות שיש לו לפי חוק זה להפחית את המחיר, זולת אם הנסיבות שזיכו את הצד האחד להיפטר היו פרי פעולתו של הצד האחר או של אדם אחר שהוא אחראי להתנהגותו.

סימן ג': כללים משלימים לעניין ביטול א. עילות נוספות לביטול

75. (א) בחוזה למסירת טובין בשיעורים, כשצד אחד לא קיים חיובו לפי החוזה לגבי אחד השיעורים והדבר נותן לצד האחר עילה לחשוש לאי-קיום לגבי שיעורים שבעתיד, רשאי הוא להודיע על ביטול החוזה מכאן ואילך, ובלבד שיעשה זאת מיד.

(ב) הקונה רשאי, בנוסף לאמור ובתנאי שיעשה זאת מיד, להודיע על ביטול החוזה לגבי מסירות בעתיד או לגבי מסירות שכבר נעשו או לגבי שתיהן, אם מסירות אלו יהיו חסרות ערך בשבילו מחמת התלות שביניהן.

76. נתברר לפני המועד שנקבע לקיום החוזה שאחד הצדדים יבצע הפרה יסודית של החוזה, זכאי הצד האחר להודיע על ביטול החוזה.

77. בוטל החוזה לפי סעיף 75 או סעיף 76, זכאי הצד שהודיע על ביטול החוזה לתבוע פיצויים בהתאם לסעיף פים 84 עד 87.

ב. תוצאות הביטול

78. (א) ביטול החוזה מפטיר את שני הצדדים מחיוביהם על פני, בכפוף לפיצויים העשויים להגיע.

(ב) קיים צד אחד את החוזה, כולו או מקצתו, רשאי הוא לתבוע השבה של מה שסיפק או שילם לפי החוזה; חייבים שני הצדדים בהשבה, עליהם לעשותה בד בבד.

79. (א) הקונה יאבד את זכותו להודיע על ביטול החוזה אם אין לו אפשרות להחזיר את הטובין במצב שבו קיבל אותם.

(ב) אף-על-פי-כן זכאי הקונה להודיע על ביטול החוזה -

- (1) אם הטובין, כולם או חלקם, התקלקלו או נפגמו מחמת ליקוי המצדיק את הביטול;
- (2) אם הטובין, כולם או חלקם, התקלקלו או נפגמו מחמת הבדיקה שנקבעה בסעיף 38;
- (3) אם חלק מן הטובין נצרך או שונה על-ידי הקונה במהלך השימוש הרגיל, לפני שנתגלתה אי-ההתאמה לחוזה;
- (4) אם אי-האפשרות להשיב את הטובין, או להשיבם במצב שבו נתקבלו, אינה נובעת מפעולתו של הקונה או של אדם שהוא אחראי להתנהגותו;
- (5) אם הקלקול או השינוי הם נטולי חשיבות.

70. (א) לא קיים הקונה חיוב שאינו נקוב בסימנים א' או ב' לפרק זה, רשאי המוכר -

(1) מקום שאי-הקיום הוא הפרה יסודית של החוזה - להודיע על ביטול החוזה, בתנאי שיעשה זאת מיד, ולתבוע פיצויים בהתאם לסעיפים 84 עד 87;

(2) בכל מקרה אחר - לתבוע פיצויים בהתאם לסעיף 82.

(ב) המוכר רשאי גם לדרוש מן הקונה את קיום חיובו, זולת אם בוטל החוזה.

פרק ה': הוראות משותפות לחיובי המוכר והקונה

סימן א': ביר-זמניות של מסירת הטובין ותשלום המחיר

71. מסירת הטובין ותשלום המחיר הם תנאים שיש לקיימם בד בבד, למעט כאמור בסעיף 72. אף-על-פי-כן לא יהא הקונה חייב לשלם את המחיר לפני שהיתה לו הזדמנות לבדוק את הטובין.

72. (א) היה חוזה המכר מצריך הובלת הטובין, והמסירה מבוצעת בידי הטובין למוכר מכוח סעיף קטן (ב) לסעיף 19, רשאי המוכר לדחות את משלוח הטובין עד שיקבל את התשלום, או להתחיל במשלוחם בתנאים המבטיחים לו את הזכות לעשות בטובין כבתוך שלוש במשך ההובלה. במקרה השני רשאי הוא לדרוש שהטובין לא יימסרו לקונה במקום הייעוד אלא כנגד תשלום המחיר, והקונה לא יהא חייב לשלם את המחיר לפני שהיתה לו הזדמנות לבדוק את הטובין.

(ב) אף-על-פי-כן, אם החוזה מחייב תשלום כנגד מסמכים, לא יהא הקונה זכאי לסרב לתשלום המחיר על שום שלא היתה לו הזדמנות לבדוק את הטובין.

73. (א) כל צד רשאי להתלות את קיום חיוביו כל אימת שנתחוויר לאחר גמירת החוזה שמצבו הכלכלי של הצד האחר נעשה כה קשה, עד שיש עילה טובה לחשוש שלא יקיים חלק עיקרי מחיוביו.

(ב) שלח המוכר את הטובין עוד לפני שהוברר מצבו הכלכלי של הקונה, כמתואר בסעיף קטן (א), זכאי הוא למנוע את מסירת הטובין לקונה אף אם יש ביד הקונה מסמך המוכחה לקבלם.

(ג) אף-על-פי-כן לא יהא המוכר זכאי למנוע את מסירת הטובין אם הם נתבעים על-ידי אדם שלישי המחזיק כדין במסמך המוכחה לקבלם, זולת אם יש במסמך הסתייגות לעניין תוצאות העברתו, או שיכול המוכר להוכיח כי המחזיק במסמך, בעת שרכש אותו, פעל בידעין לרעת המוכר.

סימן ב': פטור

74. (א) לא קיים אחד הצדדים אחד מחיוביו, לא ישא באחריות לאי-קיום זה, אם יוכל להוכיח שהדבר נגרם בשל נסיבות אשר, לפי כוונת הצדדים בעת גמירת החוזה, לא היה חייב להביא בחשבון או למנוע או להתגבר עליהן; באין ביטוי לכוונת הצדדים, תינתן הדעת על מה שבני אדם סבירים היו מתכוונים אליו באותן נסיבות.

(ב) מקום שהנסיבות שהביאו לאי-קיום החיוב הן

האמצעים הסבירים כדי להקטין את ההפסד הנגרם מן ההפרה. לא נקט אמצעים כאמור, זכאי המפר לתבוע הפחתת הפיצויים.

89. במקרה של מרמה ייקבעו הפיצויים לפי הכללים החלים על חווי מכירה שאינם נדונים בחוק זה.

סימן ה': הוצאות

90. המוכר ישא בהוצאות המסירה. הקונה ישא בכל ההוצאות שלאחר המסירה.

סימן ו': שמירת הטובין

91. איחד הקונה בנטילת הטובין או בתשלום המחיר, על המוכר לנקוט אמצעים סבירים כדי לשמור את הטובין. הוא זכאי להחזיק בטובין עד שישב לו הקונה את הוצאותיו הסבירות.

92. (א) קיבל הקונה את הטובין, עליו לנקוט אמצעים סבירים כדי לשמור, אם הוא מתכוון לדחות; הוא זכאי להחזיק בהם עד שישב לו המוכר את הוצאותיו הסבירות.

(ב) מקום שטובין שנשלחו אל הקונה נמסרו לרשותו במקום הייעוד והלה משתמש בזכותו לדחות, חייב הוא להחזיק בהם בשביל המוכר, בתנאי שניתן לעשות זאת בלא תשלום המחיר ובלא אי-נוחות בלתי סבירה או הוצאות בלתי סבירות. הוראה זו לא תחול אם המוכר, או אדם שהוסמך לדאוג לטובין מטעמו, נוכח במקום הייעוד.

93. הצד החייב לנקוט אמצעים לשמירת הטובין רשאי להפקידם במחסן של אדם שלישי על חשבונו של הצד השני, בתנאי שהוצאות שתגורמנה אינן בלתי סבירות.

94. (א) הצד החייב, במקרים שעליהם חלים סעיפים 91 ו-92, לנקוט אמצעים לשמירת הטובין, רשאי למכרם בכל דרך מתאימה, אם הצד השני איחר, באורח בלתי סביר, בקבלתם, או בלקיחתם חזרה, או בתשלום הוצאות השמירה, ובלבד שניתנה הודעה נאותה לצד השני על הכוונה למכור.

(ב) הצד המוכר את הטובין זכאי להחזיק מתוך דמי המכירה סכום השווה להוצאות הסבירות של שמירת הטובין ומכירתם, ועליו להעביד את היתרה לצד השני.

95. עשויים הטובין, במקרים שעליהם חלים סעיפים 91 ו-92, להיפסד או להתקלקל במהרה, או ששמירתם כרוכה בהוצאות בלתי סבירות, חייב הצד שעליו מוטל לשמורם למכרם בהתאם לסעיף 94.

96. עבר הסיכון לקונה, עליו לשלם את המחיר על אף הפסד הטובין או קילקולם, וזולת אם נגרם הדבר מחמת פעולתו של המוכר או של אדם אחר שהמוכר גושה באחריות להתנהגותו.

97. (א) הסיכון עובר לקונה משבוצעה מסירת הטובין בהתאם להוראות שבחוקה ובחוק זה.

(ב) נמסרו טובין שאינם תואמים את החזרה, והקונה לא הודיע על ביטול החזרה ולא דרש את החלפת הטובין, עובר הסיכון לקונה מן העת שבוצעה המסירה

80. קונה שאיבד את זכותו להודיע על ביטול החזרה בתוקף סעיף 79, שמורות לו כל שאר הזכויות הניתנות לו בחוק זה.

81. (א) מקום שהמוכר חייב להחזיר את המחיר, יהא חב גם בריבית על כך, בשיעור הקבוע בסעיף 83, החל ממועד התשלום.

(ב) הקונה חייב למוכר בעד כל טובת הנאה שהפיק מן הטובין, או מחלקם, הכל לפי העניין -

(1) מקום שהוא חייב להשיב את הטובין, כולם או חלקם;

(2) מקום שאין לו אפשרות להשיב את הטובין, כולם או חלקם, אך החזרה בכל זאת בטל.

סימן ד': כללים משלימים לעניין פיצויים

א. פיצויים במקרה שלא בוטל החזרה

82. מקום שלא בוטל החזרה, יהיו הפיצויים בשל הפרתו על-ידי צד אחד סכום השווה להפסד, לרבות הפסד רווח, שסבל הצד האחר, פיצויים אלה לא יעלו על ההפסד שהיה על המפר לראותו מראש בעת גמירת החזרה כתוצאה אפשרית מהפרת החזרה, על פי העובדות והגורמים שהיו ידועים לו אז או שהיה עליו לדעתם.

83. מקום שהפרת החזרה היא איחור בתשלום המחיר, זכאי המוכר, בכל מקרה, לריבית על הסכום שבפיגור בשיעור השווה לשער הניכין הרשמי בארץ שבה נמצא מקום עסקו, ואם אין לו מקום עסק - שבה מקום מגוריו הרגיל, בתוספת 1%.

ב. פיצויים במקרה שבוטל החזרה

84. (א) מקום שבוטל החזרה, ויש מחיר מצוי לטובין, יהיו הפיצויים שווים להפרש שבין המחיר שנקבע בחזרה לבין המחיר בתאריך שבו בוטל החזרה.

(ב) בחישוב סכום הפיצויים לפי סעיף קטן (א) יהיה המחיר המצוי שיווא בחשבון - המחיר שבשוק שבו נערכה העסקה, ואם אין מחיר כזה, או שהשימוש בו אינו מתאים - המחיר שבשוק המשמש כתחליף סביר, תוך התחשבות נאותה בהבדלים בהוצאות ההובלה של הטובין.

85. קנה הקונה טובין כתחליף לטובין שבחזרה, או שמכר המוכר את הטובין שנית באורח סביר, רשאים הם להיפרע את ההפרש שבין המחיר שבחזרה ובין המחיר ששולם בעד הטובין שנקנו כתחליף או שנתקבל במכירה האחרת.

86. הפיצויים האמורים בסעיפים 84 ו-85 ניתנים להגדלה בתוספת סכום של הוצאות סבירות שחלו עקב ההפרה, או עד לסכום ההפסד, לרבות הפסד רווח, שהיה על המפר לראות מראש בעת גמירת החזרה כתוצאה אפשרית מהפרת החזרה, לאור העובדות והגורמים שהיו ידועים לו או שהיה עליו לדעת.

87. לא היה מחיר מצוי לטובין, יחושבו הפיצויים על הבסיס שנקבע בסעיף 82.

ג. הוראות כלליות לעניין פיצויים

88. על הצד המסתמך על הפרת החזרה לנקוט כל

99. (א) במכירה של טובין המועברים בים ישא הקונה בסיכון משעה שנמסרו הטובין למוביל.

(ב) ידע המוכר בעת גמירת החוזה, או היה עליו לדעת, שהטובין התקלקלו או נפגמו, יעמוד הסיכון אצלו עד לעת גמירת החוזה.

100. במקרה שעליו חל סעיף קטן (ג) לסעיף 19 והמוכר ידע או היה עליו לדעת, בעת משלוח ההודעה או המסמך האחר המוזכר באותו סעיף קטן, שהטובין אבדו או נפגמו לאחר שנמסרו למוביל, יעמוד הסיכון אצלו עד למשלוח ההודעה או המסמך האמורים.

101. העברת הסיכון לא תיקבע דווקא מכוח הוראות החוזה בדבר הוצאות.

בתנאים שנקבעו בחוזה ובחוק זה, זולת עצם אי-ההתאמה.

98. (א) התאחרה מסירת הטובין בשל הפרת חיוב של הקונה, עובר הסיכון לקונה מן המועד האחרון שבו היתה המסירה אפשרית לפי החוזה אילולא הפרה זו.

(ב) היה מדובר בחוזה על מכירת טובין בלתי מסוים, יהיה איחורו של הקונה עילה להעברת הסיכון, רק אם הפריש המוכר טובין שיוחדו בבירור לחוזה והודיע על כן לקונה.

(ג) מקום שטובין בלתי מסויימים הם מסוג שאין המוכר יכול להפרישם עד שיטול אותם הקונה, די לו למוכר שיעשה את כל הפעולות הדרושות כדי לאפשר לקונה את הנטילה.

סיכום הישיבות

- ישיבה קמ"ב (כ"א בטבת תשל"א – 18 בינואר 1971)**
 היו"ר – ר. ברקת; י. נבון.
 א. מזכיר הכנסת ה. ליאור הודיע על המסמכים שהונחו על שולחן הכנסת.
- ב. סגן שר החקלאות ב. צ. חלפון השיב על 2 שאילתות של חברי הכנסת א. נח"ל.
- ג. שר-הסעד מ. חזני מסר סקירה על פעולות משרדו. בוויכוח השתתפו: א. כץ, מ. גז, מ. צ. גריה, ש. ארבל-אלמוזלינג, מ. פרוש, י. שער, י. הורביץ, ד. לוי, א. חביבי, א. אבנרי, א. שוסטק, מ. סגה.
- ישיבה קמ"ג (כ"ב בטבת תשל"א – 19 בינואר 1971)**
 היו"ר – צ. צימדמן; ש. רוזן.
 א. בהמשך הדיון על חוק התקציב לשנת 1971/72, תשל"א-1971, קריאה ראשונה, השתתפו: ח. י. צדוק, י. ספיר, מ. ברעם. שר-האוצר פ. ספיר השיב למשתתפים בדיון על התקציב.
- הוחלט: להעביר את החוק לוועדת הכספים.
- ב. שר-הפנים י. בורג הביא לקריאה ראשונה חוק כלי היריה (תיקון מס' 4), תשל"א-1970. בוויכוח השתתפו: א. אבנרי, ש. י. גרוס. שר הפנים השיב למתווכחים.
- הוחלט: להעביר את החוק לוועדת הפנים.
- ג. י. ש. בן-מאיר (יו"ר ועדת החוקה, חוק ומשפט
- הביא לקריאה שנייה חוק המכר (מכר-טובין בין-לאומי), תשל"א-1971.
 הוחלט: לקבל את החוק.
- ישיבה קמ"ד (כ"ג בטבת תשל"א – 20 בינואר 1971)**
 היו"ר – מ. ביבי.
 א. מזכיר הכנסת ה. ליאור הודיע על המסמכים שהונחו על שולחן הכנסת.
- ב. ע. פייגרמן הגיש הצעה לסדר-היום בדבר החדרת שפכי גוש דן למאגר המים התת-קרקעי של ישובי גן-רווה. שר-החקלאות ה. גבתי השיב להצבעה.
- הוחלט: להעביר את העניין לוועדת הפנים.
- ג. ח. לגדאוי הגיש הצעה לסדר-היום בדבר היחס להתנחלות בפיתחת רפיה. שר-החקלאות ה. גבתי השיב להצעה.
- הוחלט: להסיר את העניין מסדר-היום.
- מ. וילנר, א. אבנרי וז. שובל מסרו הודעות בדבר הימנעות סיעותיהם מהצבעה; ג. האוונר מסר הודעה בדבר הימנעותו מהצבעה.
- ד. ת. טובי הגיש הצעה לסדר-היום בדבר מצב הרשויות המקומיות בכפרים הערביים ומדיניות הממשלה. שר-הפנים י. בורג השיב להצעה.
- הוחלט: להעביר את העניין לוועדת הפנים.
- ה. חברי-הכנסת א. אבנרי מסר הודעה אישית.
- ו. שר-הפנים י. בורג מסר הודעה בתגובה על דברי א. אבנרי.